

Egyházi ünnep és politika

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	3
II. Elméleti alapvetések	4
2.1 Politikai teológia	4
2.2 Egyház és állam kapcsolatának modelljei	5
2.3 Egyházi ünnepek	8
2.4 Augusztus 20. és a Szent Jobb rövid története	10
III. Egyházi ünnep és politika kapcsolata a Horthy-korban.....	12
3.1 Az Eucharisztikus Világkongresszus.....	12
3.2 A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus.....	13
3.3 A Világkongresszus politikai vonatkozású programjai napi bontásban.....	15
3.4 A kongresszus értékelése	18
3.5 Összegzés.....	19
IV. Egyházi ünnep és politika kapcsolata az államszocializmus időszakában	20
4.1 A szocializmus és a Szent István-kultusz	20
4.3 Összegzés.....	21
V. Egyházi ünnep és politika kapcsolata a rendszerváltás után	22
5.1 Ünnep és politika kapcsolata 1989-2013 között.....	22
5.2 Értelmezés	29
5.3 Vatikáni Szerződés.....	30
5.4 Résztvevők	32
5.5 Társadalom.....	32
5.6 Összegzés.....	34
VI. Konklúzió	36

I. Bevezetés

Magyarországra a két világháború közötti időszakban a „mozgalmi kereszténység” volt jellemző. Nagy tömegek vettek részt a miséken, körmeneteken, nagyszámú diákság tanult egyházi iskolákban. A kommunista hatalomváltás után a politika ellehetetlenítette ezt a fajta vallásgyakorlást. Az eddigi támogató politika tiltotta vagy tűrte az egyház világi jelenlétét. Az állam visszaszorította a vallást a templom falai közé, így az egyházaknak új stratégiát kellett alkalmazniuk. A magyar kereszténység elhagyni kényszerült a külsőségeket, a spiritualitás irányába mozdult el. Jelentős változást a rendszerváltás hozott. A Katolikus Egyház, mintha el akarná felejteni az eltelt 40 évet, az ünnepek tekintetében visszatért a Horthy-kor külsőségeihez és pompájához az ünneplés tekintetében. A politika erősen befolyásolta és befolyásolja a mai napig az Egyház tevékenységét és megnyilvánulását, amit a világnak mutat.

Dolgozatomban kísérletet teszek a fenti állítások bizonyítására. Be kívánom mutatni a relációt egyház és politika között, egy eddig még kevésbé vizsgált példán, az egyházi ünnepeken keresztül. Kutatási területem a katolikus egyház ünnepeinek és a magyar politikának a kapcsolata. Fő irányvonalam augusztus 20-a, Szent István király és az államalapítás ünnepe. Ezen túlmenően kitekintek nemzetközi példákra, illetve más, a témához kapcsolódó kérdésekre is. Vizsgálódásom fókuszában három korszak áll: a két világháború közötti Magyarország, az államszocializmus időszaka és a rendszerváltás utáni Magyarország. A Horthy-kor viszonyrendszerét vizsgálva augusztus 20-át kiterjesztem az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszusra, mely meglátásom szerint kiválóan reprezentálja az egész korszakot az egyház és a politika viszonyát illetően. A szocializmus politikájának a viszonyát az egyházakhoz, ezen belül is pedig az egyházi ünnepekhez, augusztus 20-a példáján vizsgálom. A rendszerváltás utáni Magyarország jellemzőit a kérdésben akárcsak az előző két korszakban, itt is az államalapítás ünnepén keresztül elemzem, az egyes kormányokra lebontva. Így próbálok meg választ kapni arra a kérdésre is, hogy megfigyelhető-e változás az egyházi ünnepekhez való viszonyulásban a különböző kormányok alatt.

Munkám makrostruktúrája öt fő részből áll. Az első fejezet az elméleti alapvetéseket tartalmazza, ahol felvázolom az egyház és állam kapcsolatainak típusait, továbbá az ünnepek jellemzőit. A második, harmadik és negyedik fejezetekben bemutatom az egyházi ünnepek és a politika kapcsolatát példámon keresztül a Horthy-korban, az államszocializmus időszakában és a rendszerváltás utáni években. Az összegzést és a következtetéseket az ötödik fejezetben fejtem ki. A dolgozat módszertanilag is ezt a felépítést követi: az elméletek ismertetése után gyakorlati oldalról vizsgálom meg a kérdést, majd levonom a következtetéseket. Az elérhető

könyvek és tanulmányok feldolgozása mellett levéltári anyagokat és újságcikkeket, politikai nyilatkozatokat, valamint adatbázisokat is fel kívánok használni hipotézisem bizonyítása érdekében.

II. Elméleti alapvetések

Róbert Péter *Politika és vallás a közvélemény tükrében* című tanulmányában három szintet különböztet meg a politika és a vallás összefüggését vizsgálva: az intézmények szintjét (politikai és vallási intézmények közötti kapcsolatot), az egyének szintjét (állampolgárok politikai magatartása és valláshoz való viszonyulása) és az emberek nézeteit és beállítódásait. Dolgozatomban nem kívánom külön az egyes területeket alkalmazni, hanem átfogó nézőpontból közelítek a kérdéshez. Mivel az egyházi ünnepek példáján keresztül vizsgálom a kapcsolatot, úgy vélem, ez valamennyi szintet átfogja, így példám alkalmas releváns következtetések levonására.¹

2.1 Politikai teológia

A kérdést érdemes a politikai teológia szemszögéből megközelíteni. A tudományág a 60-as években alakult ki. Célja, hogy „láthatóvá tegye a felvilágosult politikai modernitás teológiai maradványait, amivel azt akarják bizonyítani, hogy az újkort minden elvetési és újraalapozási kísérlet ellenére még mindig az határozza meg, amiről e kor azt hitte, hogy már legyőzte, nevezetesen a teológiai minta.”² Bizonyítani tehát azt szeretnék a politikai teológusok, hogy a mai napig a teológia határozza meg és ad mintát a politikának. Armin Adam szerint a kereszténység mindenestül politikai jellegű: van benne egy erős közösségteremtő profil, továbbá a kezdetektől fogva a politikai, „világi” jelenre vonatkozik. Ez a kettős kérdés az, ami megadja a politikai teológia magját: a hívők közösségének kérdése, illetve a viszony Isten országa és az „e világ” között. Armin szerint a kereszténységet Jézus emberré válása teszi politikussá: ez ugyanis nem a háttérben, hanem a világ közepén megy végbe. A keresztény politikai teológia kettős jellege is ebből fakad: egyrészt vizsgálja a vallási intézmények alkotmányait, másrészt pedig a világi és a vallásos szervezetek konfliktusos, ám ezzel együtt is egymásba fonódott viszonyát. Véleménye szerint Jézus nem egy civil vallást alapított meg, hanem hihetetlen szabadságot adott a világi politikummal szemben.³ Ebből a nézőpontból szemlélve a vallásnak van létjogosultsága a politikában. Ezt a Katolikus Egyház

¹ Róbert, Péter. 1994. *Politika és vallás a közvélemény tükrében. Politikatudományi Szemle* III/1. p. 107-142.

² Armin, Adam. 2008. *Egyház és állam*. Budapest: Kálvin Kiadó. p. 5.

³ Idem, p. 6-8.

Katekizmusának Kompendiuma sem vonja kétségbe. A kérdésre, hogy mikor gyakorolják törvényesen a tekintélyt, az alábbi választ adja: „*Akkor, ha a közjó érdekében cselekszenek és elérése érdekében erkölcsös eszközöket használnak. Ezért a politikai rendszereket a polgárok szabad választásának kell meghatározni. A megválasztott rendszernek tiszteletben kell tartania a jogállam elvét, melyben a törvény uralkodik, nem emberek önkényes akarata.*”⁴ A politika és a vallás szorosan összefonódott, ez alól pedig vizsgálódásom tárgya, az egyházi ünnepek sem jelentenek kivételt. Kérdést vet fel ugyanakkor, hogy ez milyen mértékben valósul meg, továbbá a politika vagy a vallás lép be inkább a másik szférába. Dolgozatomban erre a kérdésre is megpróbálok választ találni.

2.2 Egyház és állam kapcsolatának modelljei

Pál apostol Rómaiaknak írt levelében azt írja: „*Mindenki vesse alá magát a fölöttes hatalomnak. Mert nincs hatalom, csak az Istentől, ami van, azt Isten rendelte. / Ezért aki a hatósággal szembeszáll, Isten rendelésének szegül ellene.*”⁵ Walter E. Pilgrim megállapítja, hogy a páli tanítás lényege itt az állam iránti engedelmisség. Az állam, mint Isten ajándéka jelenik meg, államnak és egyháznak együtt kell működnie a közjó érdekében. Ugyanakkor egy kereszténynek nem kell minden államhoz hűségesnek lennie, van egy határ, amit az egyház nem léphet át, és mégis hűséges maradhat hitéhez.⁶ Pilgrim is úgy látja, ha az állam a közjót szolgálja, akkor az egyház elismeri és támogatja törekvését. Ez egy kölcsönös egyezés, de csak addig, míg az állam a közjó megvalósulásán fáradozik. A Jelenések Könyvében az állam már, mint ellenség jelenik meg. Ha szükség van rá- véli- az egyháznak készen kell állnia arra, hogy szembeforduljon az állammal és elviselje ennek következményeit.⁷

Ahhoz, hogy az egyházi ünnepek és a politika kapcsolatát vizsgálni lehessen, elengedhetetlen a téma kontextusba helyezése, az egyház és állam kapcsolatainak felvázolása. Számos csoportosítás létezik, amelyek közül hármat emelnék ki. A három szerző más-más szemszögből vizsgálja a relációt, így szeretném bemutatni, mennyire sokrétű az értelmezési lehetőségek köre az egyház és állam kapcsolatának.

Ferdinand Seibt professzor szerint a fő különbség, hogy míg az állam tevékenységét a közjó legitimálja, addig az egyház legitimációja a túlvilágban van. Három módot lát arra, hogy a két nagy szervezet egymás mellett működni tudjon:

⁴ A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma. 2013. Budapest: Szent István Társulat. p. 138.

⁵ Biblia. 2008. Budapest: Szent István Társulat. 1274. oldal: Róm 13, 1-2.

⁶ Walter E., Pilgrim. 2006. *Kényelmetlen szomszédok?* Budapest: Ökumenikus Tanulmányi Központ. p. 36.

⁷ Walter E., Pilgrim. 2006. p. 140-142.

1. Komplementer, kiegészítő módon. Ilyennek látja az antik, késő antik egyházakat.
2. Bizonyos fokú együttműködés. Meglátása szerint ez az időszak volt az, amikor az egyház királyt keresztelt, felkent és koronázott.
3. Egymással való versengés. Seibt szerint már a középkori világban is versengett egymással az egyház és az állam.⁸

A professzor azonban megjegyzi, véleménye szerint nem választható el egymástól ez a három fajta, mivel azok egymást áthatják és együtt vannak jelen.

Thomas W. Strieter három helyzetet vázol fel, az egyház szemszögéből: az első a kritikai-konstruktív álláspont. Ezt tartja helyesnek, ha a hatalom erőfeszítéseket tesz az igazságosság megvalósítására. Ez a fajta megközelítés jól harmonizál az államnak való alárendeltség etikájával. Kritikai-átalakító álláspont a helyes, ha a vezetés téved, de esélye van arra, hogy hasznos irányba változzék. Ez az állammal való távolságtartás etikájának felel meg. Végül pedig a kritikai-ellenálló álláspont a megfelelő, ha a hatalom felelős az igazságtalanságokért és az önbálványozásért, s elutasítja a változtatni akarás készségét.⁹

A továbbiakban a modern, nyugati típusú demokratikus államok egyházakkal való kapcsolati modelljeit ismertetem Birkás Antal tipológiáján keresztül.

1. modell: Az államegyházi modell¹⁰

A kapcsolati modellek e fajtája történelmi örökség eredménye, évszázadok fejlődésének eredménye. Ide tartozik pl. Svédország, Görögország. A modell társadalmi előfeltétele, hogy a lakosság döntő többsége egy vallási felekezethez tartozzon. Ezen kívül minden országban egyedi történelmi gyökerek, összefüggések, valamint jogi, kulturális és finanszírozási sajátosságok járulnak hozzá a modell fenntartásához.¹¹

2. modell: A radikális elválasztás modellje¹²

A radikális elválasztás valójában két különböző típust jelent. Az alapelv és az elválasztás ugyanaz, ám tartalmában két teljesen különböző fajtáról beszélhetünk. Ezek az amerikai és a

⁸ Dr. Ferdinand Seibt előadása. 1997. In: *Állam-Egyház-Kultúra. Szimposium a Pannonhalmi Főapátság fennállásának ezredik évfordulója alkalmából*. Budapest: Konrad-Adenauer Alapítvány Budapesti Képviselete. p. 10-11.

⁹ Walter E., Pilgrim. 2006. p. 146-149.

¹⁰ Dr. Birkás Antal. 2013. Állam és egyház kapcsolata: modellek, alternatívák. In: *Időn és tereken át*, szerk. Mgr. Lévai Attila PhD. Szentendre: Tillinger Péter Műhelye. p. 17-18. és p. 23-30.

¹¹ Birkás minden modellhez egyedi ország-tanulmányokat is közöl. Dolgozatomban csak az általános részt ismertetem, vizsgált témán nem kívánja meg az egyes típusok mélyebb elemzését.

¹² Dr. Birkás Antal. 2013. p. 18-19.

francia példák. Az amerikai típusban az elválasztás fő eleme egy válaszfal, a „Wall of Separation”. Ez az, ami elkülöníti a szekuláris államot az egyháztól; a politikát a vallástól. A válaszfal ugyanakkor a vallási tolerancia legfőbb, intézményes biztosítója, melynek alapgondolatát a vallási pluralizmus adja. Ez a fal különösen fontos az állam számára is: csak úgy azonosulhat minden polgár az állammal, ha az államot elválasztják a vallástól. Ez Armin Adam politikai teológus szerint egy új vallást hoz létre: a modern állam vallását, patriotizmust. A szétválasztás másik modellje a laicizmus francia hagyománya. A felvilágosodás következtében jelent meg, s kifejezetten erős antiklericizmussal rendelkezik. A felvilágosodás gondolata szerint ugyanis az egyház sötét tudatlanságban tartja a népet, s kijelenthető, a francia laicizmus mindenestül politikai eredetű. Itt látható az egyik fő ellentét az amerikai modelltől, hisz a laicizmus kísérletet tesz a vallás radikális visszaszorítására. Sőt, az államot kívánja az egyház helyére tenni. Míg tehát az Egyesült Államokban a szétválasztás a vallás és a hit szabadságának, az egyéni lelkiismeretnek kíván teret adni, addig Franciaországban a szétválasztás az egyház elleni harcot jelenti Birkás és Armin szerint is.¹³

3. modell: Kapcsolódó modell¹⁴

A kapcsolódó modell az előző két típus között található. Ez a modell is vallja az egyház és állam szétválasztását. Miközben tagadja az államegyházi eszméjét, a hangsúly az együttműködésen van, a „semleges közömbösség” helyett a „pozitív semlegességen”. Az állam az egyházaknak sajátos helyzetet biztosít, közjogi státust biztosítva nekik. Ide sorolható pl. Németország.

4. modell: Együttműködő elválasztás modellje¹⁵

Ez a modell Birkás meglátása szerint az elmúlt évtizedek változásainak hatására alakult ki Dél-Európa katolikus országaiban. A korábban államegyházi modellt felváltották a szerződéses viszonyok: felszámolták a korábbi szoros egységet, ám a katolikus egyháznak továbbra is kitüntetett szerepe van. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a szeparáció ezekben az országokban az egyház kezdeményezésére valósult meg, valamint az állam továbbra is számol a felekezetek társadalomban betöltött szerepével. A két fél egymást kölcsönösen autonómnak és „önállónak” ismeri el, szerződéses viszonyaik adnak lehetőséget az együttműködésre.

¹³ Armin, Adam. 2008. p. 167-172.

¹⁴ Dr. Birkás Antal. 2013. p. 19-20.

¹⁵ Id, p. 21.

Birkás Magyarországot a kevésbé szigorú elválasztású modellekbe teszi be. Számos közös feladat van, ahol egyház és állam kiegészíti egymást, így az együttműködés meglátása szerint elkerülhetetlen.¹⁶ Véleményem szerint Magyarország a kapcsolódó modellbe tartozik.

2.3 Egyházi ünnepek

Az egyházi ünnepeknek kiemelt jelentősége volt a parasztság körében a XX. század közepéig. Az ünnepek nagy része egyet jelentett valamiféle egyházi ünnepel. Úrnapján például országszerte azonos órában a magyarság legnagyobb része ünneplőbe öltözve körmenetet járt. Tömegélményről, tömeghatásról volt szó, mely beleivódott a katolikus magyar nép életébe, leginkább pedig a paraszti társadalomba. Az egyházi ünnepek tömegeket mozgattak meg, és sok helyen ez ötvöződött a helyi táji vonásokkal, szokásokkal.

Megkülönböztethetünk álló (dátummal rendelkező) és mozgó (csillagászati eseményhez köthető) ünnepeket.¹⁷ Magyarországon 9 államilag elismert ünnep van, mely munkaszüneti nap is egyben. Ezek közül 4 tisztán egyházi ünnep: Húsvét, Pünkösd, Mindenszentek napja és Karácsony. Húsvét, Pünkösd és Karácsony esetében az ünnep másnapja is munkaszüneti nap. Ezen kívül Újév és Szent István király ünnepe is egyházi vonatkozású.¹⁸ Megállapítható tehát, hogy a magyar államilag elismert ünnepek nagy része kapcsolódik a valláshoz, s a kereszténység igen erős beágyazódással rendelkezik. Külön említést érdemel még pünkösdhétfő esete. 1990-ben a kormány létrehozott egy ad hoc bizottságot, mely előterjesztést dolgozott ki a javasolt egyházi ünnepnapokról. A református és az evangélikus egyház nagypénteket, pünkösdhétfőt, illetve a reformáció évfordulóját, október 31-et javasolta. A római katolikus egyház mindössze egy napot: augusztus 15.-ét, Nagyboldogasszony napját.¹⁹ A javaslatokból egyedül pünkösdhétfő lett elfogadva, és vált munkaszüneti nappá 1993-ban.²⁰

Nemzetközi összehasonlításban azonban látható, hogy vannak országok, ahol ez a beágyazottság sokkal jobban jelentkezik. Ausztriában például nemzeti ünnepnek számít január 6. Háromkirályok napja, május 9. Urunk mennybemenetele, augusztus 15. Nagyboldogasszony, vagy pl. december 8. Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe is. Ha a teljes képet nézzük, 12 ünnepnapból 9 tisztán egyházi ünnep, 1 pedig egyházi vonatkozású.²¹ Mind

¹⁶ Id, p. 56.

¹⁷ Hoppál, Mihály (szerk.) *Magyar Néprajz VIII. Folklor* 3.

<http://mek.oszk.hu/02100/02152/html/07/238.html#270> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

¹⁸ <http://www.nemzetijelkepek.hu/unnepek.shtml> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

¹⁹ Népszabadság 1990. augusztus 18. XLVIII. évfolyam 194.

²⁰ <http://www.neplap.net/node/196> (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

²¹ <http://www.feiertage-oesterreich.at/2014/> (Utolsó megtekintés: 2014. április 22.)

arányában és számában tehát sokkal több az állam által hivatalosan is elismert egyházi ünnep Ausztriában. Romániában a 8 ünnepnapból 5 tisztán keresztény, Szlovákiában 6-ból 3, Szlovéniában 11-ből 5, Lengyelországban 9-ből 5. Nyugat-Európában szintén nagy a szórás: míg Svájcban 16-ból 13, addig Franciaországban 11-ből 6. Általános következtetést tehát nem vonhatunk le azzal kapcsolatban, hogy egy ország milyen alapon nyilvánít egy vallási ünnepet államilag elismert munkaszüneti nappá. Sokkal inkább a történelmi hagyományok lehetnek meghatározók, nem pedig az ország lakosságának vallásosságától vagy az egyház-állam viszonyától függ a kérdés.²²

Az egyház és az állam közös ünneplésére mindenhol találhatunk példát. Az egyik ilyen a Károly-díj átadása Aachenben, amit a legrangosabb európai kitüntetésnek tartanak.²³ Az átadón, ami egy ökumenikus istentisztelettel kezdődik a dómban, kötelező személyesen részt venni. Az állami ünnep része így az egyházi ünnep is, s ez nem okoz semmiféle konfliktust, nem vetődik fel az egyház-állam szétválasztásának kérdése. A másik példa Lech Kaczynski lengyel elnök temetése, mely szintén erős vallási színezetet kapott. Az elhunyt államfőt és feleségét a krakkói Wawe székesegyházban helyezték örök nyugalomra, a temetési szertartáson közel 150.000 ember vett részt. A székesegyházban számos lengyel király sírhelye található, de a mai napig ide temetik a krakkói püspököket is. A gyászszertartást és misét a krakkói bíboros vezette, számos politikus vett rajta részt.²⁴ Mindkét esetben látszik, hogy nemzetközi szinten is számos példa mutatkozik az egyházi liturgia és a politika kapcsolatára.

Ahhoz, hogy a világiak számára értelmezhető legyen egy egyházi ünnep, kell egyfajta kapcsolat szent és profán között, nemcsak egyházi, hanem világi háttér is szükséges. Ilyen téren pl. egy úrnapi körmenet nem értelmezhető egy nem hívő számára, viszont Szent Márton ünnepe igen. Szent Márton az elkövetkező években igen aktuális lesz, hiszen elméletileg 2016-ban, Márton születésének 1700. évfordulóján ismét hazánkba látogat a pápa. A nagyszabású ünnepegsorozat Szombathelyen az egyház és az önkormányzat közösen szervezi: lesznek külön egyházi, és külön világi vonatkozású programok is.²⁵ A példa jól mutatja, hogy ha van kapcsolat a világi lakosokkal is, akkor az ünnep hosszú távon is életképes: Szent Márton

²² Az ünnepek kapcsán 1 ünnepnek tekintem azt is, ha az ünnep másnapja is munkaszüneti nap. Egyházi ünnepnek kizárólag az egyértelműen vallási háttérű ünnepet vettem, így pl. Január 1.-ét nem számoltam ide. Forrás: <http://www.miramare.hu/index.php?page=block/show&path=Pages/Other/Holidays> és

<http://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok?ausztria> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

²³ http://www.bedoe.de/politika/nemetmagyar/konrad_karolydij.htm (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

²⁴ <http://www.origo.hu/nagyvilag/20100418-alacsonyan-repult-a-lengyel-elnok-koporsojat-szallito-gep.html> (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

²⁵ http://www.nyugat.hu/tartalom/cikk/szombathelyre_2016_ban_jon_ferenc_papa_szent_marton&newsletter_id=345 (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

egyfajta identitást ad a városnak és polgárainak, így megférnek egymás mellett az egyházi és az önkormányzati programok. Érdekes gondolat továbbá a lokális-globális megkülönböztetés használata: Szent Márton napja Szombathelyen lokális ünnep. Nem politika van jelen, hanem tradíció. Szent Mártont elsődlegesen az önkormányzat ünnepli, nem az állam, nincs konfliktus a világi és a hívő polgárok között. Ezzel szemben a globális ünnepek, mint pl. a Szent Jobb körmenet identitás nélküliek, a budapestiek nem érzik magukénak, hisz augusztus 20. országos, állami ünnep.

2.4 Augusztus 20. és a Szent Jobb rövid története

Mivel példámul augusztus 20-át vettem, így szükségét érzem az ünnep rövid történeti bemutatásának.

Augusztus 20-ának az eredetére két forrás lehetséges: egyházi és nemzeti eredet. Fónagy Zoltán szerint a nap eredetileg tisztán vallási ünnep volt. Világi kapcsolat annyiban jelentkezett, hogy a középkorban ekkor tartották a királyok a törvénylátó napokat.²⁶ Gázsó Rita ezzel ellentétben úgy véli, István napja kezdetektől fogva teljesen nemzeti ünnep. Az aratás végi aratókoszorú szentelés, kenyérszentelés 1092-ben egészült ki a Szent István ünneppel. A Szent Jobb csak a barokk korban került a fővárosba, s innen lett a Szent István-napok központja Buda.²⁷ Szent István napját először Mária Terézia nyilvánította nemzeti ünnepnek. István kézfejeklyéjét is ő hozatta Bécsbe, majd Budára 1771-ben. A királynő a katolikusokat el is tiltotta a munkától és kötelezte őket a misén való részvételre. 1772-ben Mária Terézia dekrétumot adott ki, melyben meghatározza, hogyan kell megünnepelni Szent Istvánt (évente kétszer, május 30.-án és november 5.-én 3-3 napos ájtatosság). A körmenet ötlete már 1776 nyarán felmerült, de Mária Terézia elutasította. Először körmenet megtartását helytartótanácsai határozat írta elő 1818-ban, így ez év augusztus 20-án tartották az első körmenetet.²⁸ Az 1848-as szabadságharc leverése után 1860-ig nem tarthatták meg a nemzeti ünnepet. Az ünnep először csak budai, később csak az 1860-as évektől vált országos ünneppé. 1862-ben elkészül a gótikus ereklyetartó is. A kiegyezést követően az ünnep visszanyerte régi fényét: a század végére Ferenc József az ipari munkások számára is munkaszüneti nappá nyilvánította, majd pedig egy belügyminiszteri rendeletet követően a középületeket is fellobogózták. Fónagy Zoltán szerint az 1920-as évek „újbarokk” társadalmi közegében emelkedett fel újra augusztus 20. ünneplésének jelentősége Budapesten. Az egykor tisztán vallási ünnep profanizálódásának újabb állomását jelezte

²⁶ Népszabadság 2002. augusztus 19. LX. évfolyam 193.

²⁷ Magyar Nemzet 2002. augusztus 19. LXV. évfolyam 193.

²⁸ Engel, Pál 1989: A szent jobb In: *Magyar Nemzet*, LII. évfolyam 194.

ugyanakkor, hogy felbukkant az idegenforgalmi vonzerő szempontja is. A második világháború után a Szent Koronával²⁹ együtt a Szent Jobb is külföldre került, az Egyesült Államok 1945 augusztus 20-án Mindszenty kérésére – a klerikális jobboldal erősítése érdekében – adta vissza.³⁰ A körmenet ekkor a háborús viszonyok következtében a Ferenciek terei templomtól vonult a Bazilikához.³¹ Augusztus 20-a 1945-ig volt nemzeti ünnep, a II. világháború után eltörölték. 1947-ig egyházi ünnepként még lehetett nyilvánosan ünnepelni, utána már azt sem. Szent Jobb körmenetet 1948 után nem lehetett tartani. Először a rendőrpáncsnok nem engedélyezte a menetet, majd a Belügyminisztérium is hozzájárult. Kihirdették, de Mindszenty - valószínűleg kényszer hatására - betiltotta. A körmenet elmaradásában közrejátszhatott az is, hogy 1947-48-ra Mária évet hirdetett a bíboros. '47-ben félmillió ember vett részt a Bazilikától a Hősök terére tartó körmeneten. Ekkor még a második világháború előtti egyház volt jelen: szerzetesrendek, egyházi társulatok, iskolák együtt vonultak. Mindszenty ezt akarta megismételni, ám állítólag forrás tört fel a Szépművészeti Múzeum előtt, s ez veszélyes lett volna a hívekre. Szabó Géza kanonok szerint Mindszenty úgy gondolta, ha a körmenet nem mehet a Hősök terére, akkor egyáltalán ne is legyen.³² 1948-tól kezdve évente egyszer, augusztus 20-án reggel 8-tól este 8 óráig mutathatták meg a Jobbot a látogatóknak. 1983-tól kezdve oldódott a szigor, akkor alakították ki a Szent Jobb kápolnát, s azóta tekinthető meg állandó jelleggel az ereklye. A kommunizmus alatt először az új kenyér ünnepe volt augusztus 20., majd 1949 és 1989 között az alkotmány napjaként ünnepelték. Itt jól látható az a kommunista taktika, mely más, egyházi vonatkozású ünnepeknél is felfedezhető: tartalmilag vállalhatatlan volt, de teljesen eltüntetni nem kívánták, így új jelentést adtak neki. Szent Istvánról való ünneplés ezek után lelkipásztori feladattá vált. 1988-ban, a szigor annyira enyhült, hogy István halálának 950. évfordulóján 1938 után másodszor újra országjárásra indult a Jobb. 1989 óta pedig újra a régi tradíciók szerint tartják meg az ünnepet és a Szent Jobb körmenetet. Ám '89-ben csak a környező utcákon: felmérték, van-e még igény a '48 előtti, nagyszabású körmenetre. 1991-ben az Országgyűlés hivatalos állami ünneppé nyilvánította Szent István napját.³³

²⁹ A Szent Korona csak 1978-ban került vissza Magyarországra.

³⁰ Kovács, Lajos 1990: A szent jobb története. In: *Népszabadság*, XLVIII. évfolyam 194.

³¹ *Népszava* 1999. augusztus 19. 127. évfolyam 193.

³² Bóta, Gábor 1989: A Szent Jobb és az őre. Interjú Szabó Géza kanonokkal. In: *Népszabadság* XLVII. évfolyam 190. szám

³³ http://mult-kor.hu/20130820_augusztus_20_az_unnep_tortenete (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

III. Egyházi ünnep és politika kapcsolata a Horthy-korban

Dolgozatom három vizsgált korszaka közül első a két világháború közötti Magyarország. A vizsgálódást korábbi időszakokkal is lehetne kezdeni, de meglátásom szerint a rendszerváltás utáni változások közvetlen előzményei a Horthy-korban keresendők, így elegendőnek látom, hogy a kutatást ezzel az időszakkal kezdjem. A korszak kapcsán nem közvetlenül augusztus 20-át vizsgálom, hanem az 1938-ban megrendezett Eucharisztikus Világkongresszust. A két világháború között augusztus 20-a és a körmenet hasonló vonásokkal, külsőségekkel rendelkezett, mint a kongresszus. Legteljesebb formában az 1938-as év mutatja be az egyházi ünnep és a politika, tágabban pedig az egyház és állam kapcsolatát a Horthy-korban, így vizsgálódásom tárgya is ez az ünneppsorozat.

3.1 Az Eucharisztikus Világkongresszus

A Kongresszus kiváló példáját adja annak az ellenreakciónak, mely a XIX. században lejátszódó társadalmi változásokra adott válasz volt. A tudomány egyre nagyobb teret nyert magának és kétségbe vonta Isten létezését. A megjelenő és erősödő marxizmus elszakította a munkásosztályt az Egyháztól. A művelt rétegek pedig a tudomány felé fordultak a vallás helyett. A háború előtti Európában a kapitalizmus, a liberalizmus és a marxizmus mind olyan folyamatokat generált, melyek a vallásosság ellen hatottak. Ezekre adott válasz volt az a fajta vallásosság újraéledése, mely a külvilág, a nem hívők felé is meg kívánta mutatni magát. A spirituális vallásosság helyett a mozgalmi kereszténység került előtérbe. Grandiózus körmenetek, többnapos áhítatok és demonstrációk, nagygyűlések jelezték a katolicizmus újjáéledését, a tömegek korához igazodva, hatalmas méretekkel és díszes külsőségekkel. A világi megmozdulásokkal „*az eucharisztikus Krisztus előtt való hódolatot*”³⁴ akarták kifejezésre juttatni, lehetőleg minél nagyvonalúbb módon.

A XIX. század második, XX. század első felének legnagyobb, világméretű katolikus rendezvénysorozata volt az Eucharisztikus Világkongresszus. A kongresszus ötlete Franciaországban született, először 1881-ben került megrendezésre Lille-ben. Először 1893-ban tartották nem francia nyelvterületen, Jeruzsálemben, ám ezután visszatért Nyugat-Európába, s világméretűvé csak a két világháború között vált. Olyan városok is megrendezték az eseményt, mint az argentin Buenos Aires vagy a fülöp-szigeteki Manila.³⁵ Az ötlet, hogy

³⁴ A kongresszus Előkészítő Bizottsága. 1938. *XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Emlékkönyve*. Budapest: Szent István Társulat. (A továbbiakban: Emlékkönyv). p.31.

³⁵ Bíró, Bertalan dr. 1938. Az eucharisztikus világkongresszusok története In: *Az Eucharisztia*. Bangha Béla S. J. (szerk.). Budapest: Korda R.T. p. 183-198.

Budapest is rendezzen világkongresszust, hivatalosan 1929-ben merült fel, s az 1930-as Szent Imre-év³⁶ már ennek egyfajta előszelének tekinthető.³⁷ Legnagyobb hatást a chicagói kongresszus jelentette, (mely főleg méreteivel mutatott példát: felépítették például a Szent Péter Bazilika főoltárának mását, megtartották a férfiak éjszakai adorálását³⁸ Budapesten is) valamint a bécsi kongresszus (pazar körmenetek, a dinasztia hatalmának mutatása a világnak). De számos más helyszín elemei is megfigyelhetők a budapesti szervezésben (Argentína például a fények és a világítás terén adott példát).³⁹

Az Eucharisztikus Világkongresszust jellegét tekintve leginkább egy olimpiához vagy egy futball világbajnoksághoz lehetne hasonlítani: a rendezés jogának megszerzése lobbizás és politika eredménye is. Serédi Jusztinián hercegprímás bejárta Angliát, Rómát, Belgiumot az ügy érdekében, s rá tudta venni Varsót is, hogy álljon el a rendezésre való jelentkezéstől. Megnyerte a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusok Állandó Bizottságának elnökét is, s 1936-ban végül ki is jelentették Párizsban, hogy Budapest rendezheti az 1938. évi Eucharisztikus Világkongresszust.⁴⁰

3.2 A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus

A kongresszus szervezésével a magyar püspöki kar az Actio Catholica-t bízta meg.⁴¹ A magyarországi A.C. tényleges működését 1933-ban kezdte meg, s egy-egy évre munkaprogramokat dolgozott ki.⁴² Már a szervezés elején kimondták, hogy a kongresszust a politikától távol kell tartani, hogy a külföldi népek bizalommal jöhessenek. A rendezvényt ennek ellenére egy „világmegmozdulás” kiindulópontjának szánták a „mai bolsevista-atheista akciók korában,”⁴³ egy demonstrációnak az „atheista világpropagandával szemben”⁴⁴. Az A.C. a kongresszus fővédnökének pedig Horthy Miklósnét, a protestáns kormányzó katolikus feleségét kérte fel, aki szívesen vállalta a tisztséget.⁴⁵ Ebből is tisztán látszik már a korszak

³⁶ 1930-ban emlékeztek Szent Imre halálának 900. évfordulójára. A Magyar Katolikus Lexikon szerint az ünnepségsorozatban egyszerre nyilvánult meg a nemzeti és az egyházi jelleg, mely kifejezte az állam és a katolikus egyház összetartozását. Már itt is tartottak hajós körmenetet, volt legátusi szentmise 600.000 hívő részvételével, s az augusztus 20.-i Szent József körmenetre is 800.000-en zárandokoltak ki. Forrás: Magyar Katolikus Lexikon (<http://lexikon.katolikus.hu/S/Szent%20Imre-év.html>) Utolsó megtekintés: 2014. április 15.)

³⁷ Gergely, Jenő. 1988. *Eucharisztikus Világkongresszus Budapest/1938*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó. p. 30-36.

³⁸ adoráció jelentése: hódolat, imádás, bálványozás

³⁹ Gergely, Jenő. 1988. p. 26-28.

⁴⁰ Id. p. 63.

⁴¹ Pannonhalmi Főapátság Levéltára (továbbiakban: PFL), 230/1937

⁴² Gergely, Jenő. 1997. *A Katolikus Egyház története Magyarországon 1919-1945*. Budapest: ELTE - Újkori Történelem Tanszék. p. 152-153.

⁴³ PFL, 1038/1937

⁴⁴ Id, 102/1938

⁴⁵ Emlékkönyv. p. 22.

kettőssége az egyház és állam viszonyára vonatkoztatva: habár nyilvánosan nincs közvetlen kapcsolat, s az ünnepet is politikamentessé nyilvánították, ám a szervezők egy ideológiailag erőteljesen befolyásolt rendezvényt kívántak megszervezni. Ezen túlmenően pedig a katolikus világ legnagyobb, világméretű ünnepének fővédnöki szerepére Magyarország kormányzójának feleségét választották, ami igen megkérdőjelezte a kongresszus politikamentességét (s csak azért nem magát Horthy Miklóst választották, mert a kormányzó református vallású volt). Az eucharisztikus kongresszusok történetében nem ritkaság, hogy a katolikus társadalmon kívül a hivatalos állam is megtiszteltetésnek érzi, ha az országa rendezi meg az eseményt. A magyar állam azonban a szokásosnál is szolgálatkészebb volt, az Emlékkönyv ezt írja: *„De talán még sohasem történt meg, hogy olyan szolgálatkészséggel tette volna ügyévé maga a hivatalos állam a Kongresszus ügyét, mint éppen Magyarországon.”*⁴⁶

Egyik fő célja volt a kongresszusnak, hogy ne csak a katolikusokat vonják be, hanem minél szélesebb rétegekhez eljuttassák az esemény üzenetét. Ezért született az a javaslat, hogy minden hivatalban, minisztériumban, gyárban, és általánosságban minden foglalkoztatási körben előkészítő eucharisztikus csoporttriduumokat⁴⁷ tartsanak. Levelet írtak ez ügyben többek között a minisztereknek, az Országgyűlés két házának, Budapest főpolgármesteréhez, a Legfőbb Állami Számvevőszéknek, a MÁV elnökségéhez, Pest megye al- és főispánjának, hogy támogassák az akciót. Mindenhol készséges, támogató válasz érkezett, így valószínűsíthető, hogy a gyűlések és triduumok megrendezésre kerültek. Ezen kívül minisztertanácsi határozat (a 4490/M. E. I.) vette tudomásul, hogy a miniszterek a csoportkonferenciákon és a kongresszusi főbb ünnepségeken, valamint a Szent István Jubileumi Év megnyitásán való részvételt a katolikus tisztviselők figyelmébe ajánlják. A Minisztertanács hozzájárult továbbá ahhoz is, hogy e célból a katolikus tisztviselők egy-egy nap szabadságot kapjanak. A miniszterek a katolikus tisztviselők részvételének előkészítése céljából egy-egy tisztviselőt (rendszerint elnöki osztályuk vezetőjét) jelölték ki.⁴⁸ Ezek az intézkedések világossá teszik, hogy itt többről van szó, mint a katolikus rendezvényt támogató államról. Az állami tisztviselők részvételének megszervezése, részükre szabadnap bocsátása egyértelműsíti, hogy a kormányzat fontos jelentőséget tulajdonít a kongresszusnak. Nem csupán támogatja és elősegíti az Egyházat a rendezvény megszervezésében, hanem saját alkalmazottait is arra ösztönzi, hogy vegyenek részt az eseményen, mintha maga az állam szervezné.

⁴⁶ Id, p. 34.

⁴⁷ triduum jelentése: háromnapos lelkigyakorlat

⁴⁸ Emlékkönyv, p. 41.

A kongresszus propagálása az iskolákban is megjelent. Serédi hercegprímás javaslatára a vallás-és közoktatási miniszter rendeletben engedte meg, hogy az összes iskola katolikus vallású tanulója viselheti a kongresszus jelvényét a 37/38-as tanév alatt.⁴⁹ Így nemcsak az egyházi iskolákban, hanem egyesületi, magán, vagy akár népiskolában is viselhető a jelvény. Már a kongresszus előkészületeire is olyan nagy hangsúlyt fektettek, hogy a Műegyetem saját aulájában rendezett csoportkonferenciájának napjára gróf Teleki Pál rektor egyetemi szünetet rendelt el.⁵⁰

A kongresszust az egész világon hirdették, és kijelenthetjük, hogy sikeresen. Részvételéről nyilatkozott Schuschnigg osztrák kancellár és Pilz igazságügy miniszter,⁵¹ valamint de Valera ír politikus és Van Romme holland népjóléti miniszter is. A Kongresszus lobbija számos külföldi kormánynál is elérte a támogatást: a cseh kormány korlátlanul engedélyezte a csoportos útlevelek kiállítását. Ausztria egész középiskolás ifjúságát el akarta hozni, s az osztrák Közoktatásügyi Minisztérium engedélyezte a középiskolások szünetét a kongresszus idejére. A román Külügyminisztérium ingyenes átutazási vízumot engedélyezett a kongresszusra utazóknak.⁵²

3.3 A Világkongresszus politikai vonatkozású programjai napi bontásban

1938. május 22. A Kongresszus elő ünnepe.

Már május 22-én vasárnap elkezdődött az ünneplés a Magyar Királyi Államrendőrség szentmiséjével és közös áldozásával. A Szent István Bazilikában 3000 rendőr szentáldozott. Ott volt Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter is, valamint külföldi előkelőségek, pl. Yamamoto japán admirális. Ugyanekkor volt a Magyar Királyi Honvédség és Államrendőrség görög katolikus tagjainak szentmiséje és áldozása a Rózsák-terén lévő görög katolikus templomban. Az esemény formális keretek között zajlott, a felvételek alapján⁵³ a rendőrök és honvédek alakzatban vonultak áldozni, mindvégig megtartva a rendőrség hivatalos szerepét.

1938. május 23. A legátus érkezése

Eugenio Pacelli pápai legátus⁵⁴ Rómából vonaton érkezett Magyarországra. Székesfehérváron gróf Teleki Pál kultuszminiszter köszöntötte. A fővárosi fogadás a Keleti Pályaudvaron történt,

⁴⁹ PFL, 961/1937 és 2463/1937

⁵⁰ Emlékkönyv, p. 42.

⁵¹ PFL, 247/1938

⁵² PFL, 247/1938.

⁵³ <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2813> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

⁵⁴ A legátus jelentése pápai követ. Eugenio Pacellit 1939-ben pápává választják, és mint XII. Piusz 1958-ig töltötte be a pápai tisztséget.

ahol honvéd díszszázad várt. A helyszínen volt Horthy Miklós kormányzó és szinte a teljes magyar kormány. A frissen kinevezett Imrédy-kormány 10 tagjából 9 jelen volt, mindössze Bornemissza Géza iparügyi miniszter hiányzott. Ez a gesztus a kormány részéről jól mutatja: a legátus érkezése és az Eucharisztikus Világkongresszus nem csupán vallásos eseménynek számított, hanem erőteljesen politikai színezete volt, s megrendezése nemcsak az Egyház, hanem az egész kormány számára is kiemelt jelentőséggel bírt. Sokat mondó az is, hogy Pacellit nem Serédi, vagy más egyházi vezető fogadta, hanem a kormányzó, Horthy Miklós.⁵⁵ A legátus a budai királyi palotában szállt meg, ahol a kormányzói lakhely is volt.⁵⁶

1938. május 24. A Kongresszus előestéje

A hivatalos köszöntőre 24-én este került sor az Ünnepi Csarnokban. A Kormány nevében Kánya Kálmán külügyminiszter, Budapest nevében Szendy Károly polgármester üdvözölte a pápai legátust.

1938. május 25. megnyitó nap

Az első napon estebédet tartottak, melyet Hóman Bálint miniszter beszéde nyitott meg.

1938. május 26. első nap

A megnyitó gyűlésen megjelent a kormányzó, a miniszterelnök, a kultusz-, a honvédelmi-, a pénzügy- és az iparügyi miniszter, a Felsőház elnöke és alelnöke, a képviselőház elnöke és alelnökei, a honvédség főparancsnoka, a főpolgármester, a koronaőr és az A.C. elnöksége. Angelo Rotta pápai nunciussal együtt valamennyien a kormányzó páholyában foglaltak helyet. Jelen volt továbbá József főherceg és Albrecht főherceg is.⁵⁷ Az este során tartották meg a hajós körmenetet a Dunán. A Zsófia yachton tartózkodtak József és József Ferenc főhercegek, Augusztia főherceggasszony, a főhercegnők. A kormányból Kánya, Teleki, valamint a felső- és alsóház képviselői volt jelen. Az este folyamán tartottak még egy fogadóestet is a Királyi Palotában. A kormányzó és felesége ünnepi estebédet adott Pacelli tiszteletére, ezután következett a fogadóestély. Az Emlékkönyv így nyilatkozik az estélyről: „*Egyik legkáprázatosabb és legnagyobb méretű mozzanata az Eucharisztikus Világkongresszus alkalmából rendezett ünnepségek sorozatának*”⁵⁸. Az egyházi előkelőségek mellett a kormány valamennyi tagja és feleségeik jelen voltak, a hercegi családokkal és a diplomáciai testületek

⁵⁵ <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2809> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

⁵⁶ Emlékkönyv, 59-67. oldal.

⁵⁷ Id, p. 89-102.

⁵⁸ Id, p. 124.

tagjaival egyetemben. Horthy Miklós beszédet is mondott. Véleményem szerint az est szintén alátámasztja fentebb említett hipotézisemet, miszerint nem csak az eucharisztia ünneplése volt a fő cél. Az Emlékkönyv megjegyzése azonban érdekes véleményt tükröz, ami kérdést vet fel számomra: valóban egy, a néptől elzárt és kizárólag az elit számára elérhető estélynek kéne lennie a kongresszus egyik legnagyobb szerűbb mozzanatának? Véleményem szerint nem.

1938. május 27. második nap

Ekkor tartották a katonák szentmiséjét. Megjelent József és József Ferenc főherceg, a honvéd főparancsnok, valamint a honvédelmi miniszter is. A szakosztályi gyűlések is kezdetét vették, az „Eucharisztia és a Katolikus Akció” gyűlésén beszédet mondott Bornemissza Géza iparügyi miniszter is. A második nemzetközi gyűlésen Imrédy miniszterelnök tartott beszédet, ahol Horthyné is jelen volt. A külföldi előkelőségek közül a lett helyettes kultuszminiszter is részt vett. Az éjszakai szentségimádáson a főhercegek és Teleki vettek részt.⁵⁹

1938. május 28. harmadik nap

Az első napi fogadáshoz hasonlóan szintén sajátos esemény volt ezen a napon: estefele a Vár belső udvarára magyar falusi leányok vonultak, hogy hódolatuknak adjanak kifejezést Horthyné előtt. Az eseményen a kormányzó is megjelent. Több ezer lány fejezte ki hódolatát, a legátus pápai áldást osztott az egybegyűltekre. Ismét feltehető egy kérdés: mennyiben kapcsolható közvetlenül a kongresszushoz az, hogy több ezer leány hódolatát fejezi ki a kormányzó felesége előtt? Meglátásom szerint, annak ellenére, hogy Horthyné volt a fővédnöke az eseménynek, ez inkább politikai, mintsem vallásos cselekmény volt. Az est folyamán az Operaházban tartottak díszelőadást, ahol a kormányzó, felesége és a teljes elit megjelent. Utána az Országgyűlés elnökeinek (alsó,- és felsőház) fogadóestje volt a Parlamentben.⁶⁰

1938. május 29. negyedik nap

A búcsúmisén félmillió tömeg vett részt, valamint szinte a teljes kormány jelen volt. A misét ünnepzáró diadalmenettel fejeződött be, mely látványos külsőségekkel, nagy pompával került megrendezésre.⁶¹

1938. Május 30. Szent István év megnyitása.

⁵⁹ Id, p. 156-185.

⁶⁰ Id, p. 202-206.

⁶¹ Id, p. 207-227.

Az Eucharisztikus Világkongresszus lezárásának másnapján már meg is nyitották a Szent István évet. Tartottak egy díszes Szent Jobb körmenetet, valamint elindult országjáró körútjára a Jobb. Vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó, mint az emlékév fővédnöke volt jelen a misén a főhercegekkel, Imrédyvel és a diplomácia testülettel együtt.

A fővédnöki szerepekben szintén látható egyfajta politikai indíttatás: míg a katolikus Kongresszuson a katolikus feleség tölti be a fővédnöki szerepet, addig az emlékévben, mely univerzálisabb jelleget kap, már a protestáns kormányzó is betöltheti a posztot. Fontos viszont, hogy mindkét alkalommal nem más, mint az ország első számú vezetője és az ő felesége kapja ezt a titulust, mutatva ezzel, hogy nem csupán vallási eseményekről van szó, hanem az állam számára is kiemelt jelentőséggel bírnak.

A Szent István év elhalványul az Eucharisztikus Kongresszus mellett, ám szoros összefüggésben is van vele, hisz az egyik fő ok, amiért a kongresszust tartották, az István halálának 900. évfordulója.

3.4 A kongresszus értékelése

A kongresszusra érkező belföldi és külföldi vendégek is elmaradtak a várttól. Egy 1937-es júniusi körlevélben az Előkészítő Főbizottság azt írja, hogy minimálisan 50-60 ezer külföldit várnak.⁶² Ezzel szemben a különvonattal érkező külföldiek száma mindössze kb. 23. 000 fő. A csökkenés oka mindenképpen a zavaros politikai helyzetben keresendő. A megromlott német-vatikáni viszony miatt Hitler lényegében eltiltotta a német, az Anschluss után pedig az osztrák hívőket is a kongresszustól,⁶³ pedig februárban csak Kölnből 1030 főt, Bécsből 3 különvonatot vártak,⁶⁴ és egyre többen jelentkeztek a német nyelvterületről. Értelemszerűen ők nem tudtak részt venni.⁶⁵ A zűrzavaros helyzetben sokan háborútól tartottak, nem voltak benne biztosak, hogy épségben eljutnak Magyarországra és vissza. Az egyik legnagyobb érdeklődés Hollandiában volt, az 1600 jelentkező közül azonban 600-an itt is visszamondták az utat a politikai válság miatt.⁶⁶

A Kongresszus mindamellett sikeresnek mondható, s hozzájárult Magyarország politikai súlyának növekedéséhez. A reakciók alapján pedig valóban mély hatással volt a vallásos

⁶² PFL, 1206/1937

⁶³ Gergely, Jenő. 1988. p. 77.

⁶⁴ PFL, 197/1938

⁶⁵ Hitler hivatalosan nem tiltotta meg az embereknek a részvételt, de május 20. és 29. között külön engedélyhez kötötte a kiutazást, amivel gyakorlatilag ellehetetlenítette a jelenlétet. A nyilasok pedig támogatták ezt, Németország elleni támadásnak minősítve a Kongresszust (ld. Gergely, Jenő. 1988. p. 87.)

⁶⁶ Gergely, Jenő. 1988. p. 72.

emberekre, a kongresszus fényét csak a háború borzalmai halványították el. Ennek tudható be az is, hogy elmaradt az 1940.-re, Nizzába tervezett XXXV. kongresszus,⁶⁷ így a budapesti vált az utolsóvá a kongresszusok sorában.

3.5 Összegzés

A fejezetben megpróbáltam bemutatni a Horthy korabeli politika és az egyház kapcsolatát az Eucharisztikus Világkongresszus példáján keresztül. 1938-ban ünnepelték Szent István király halálának 900. évfordulóját, maga az ünnep egyszerre volt egyházi és állami is. Meglátásom szerint ez a kettősség, egymást áthatás jellemző a korra az állam és egyház viszonyát illetően. Az ünnepek nem különültek el tisztán, az állami tisztviselők esetében nem egyértelmű, mikor vettek részt hivatalnokként, mikor magánemberként. A kongresszust a politikai vezérkar is magáénak érezte, annak ellenére, hogy a lényegét tekintve ez valóban csak egy vallási rendezvény volt. Ám a mozgalmi kereszténység hatására a pompában és külsőségekben gazdag esemény túlmutatott ezen, s az egész ország ügyévé vált, politikai értelmet kölcsönözve neki. Ez a politikai értelem pedig a nácizmusellenességet jelenthette, ahogy már a kortársak is felismerték ezt. A Kongresszus üzenete egyértelműen a béke volt, s a magyar elit állásfoglalása emellett jelzésértékkel bírt Hitler számára is, aki feltehetően ezért lehetetlenítette el a kongresszus látogatását állampolgárai számára. Önmagában az, hogy nem különült el szigorúan az egyház és állam szerepe, nem jelentette egyik fél számára sem autonómiája korlátozását. Birkás tipológiájába beillesztve, a korszakra az együttműködő elválasztás modellje volt jellemző. A szétválasztás megvolt, ám a katolikus egyház kitüntetett szereppel rendelkezett, s szerződéses viszonyok határozták meg az egyház és az állam viszonyát. Az állam túlmént a pozitív semlegességen, a kongresszus esetében is egyértelműen támogatóként és segítőként lépett fel, nem lehet konkrétan elválasztani a szerepeket, egyház és állam gyakran egybeesik. Továbbá meg kell jegyezni azt is, hogy a vizsgált korszakban az ország nagy részén még a paraszti létforma volt a meghatározó: az egyházi ünnepek pedig szerves részét képezték a falusi-paraszti életmódnak. Ily módon az egyház kellő beágyazottsággal rendelkezett a társadalomban ahhoz, hogy az állam szükségesnek érezze támogatását. Az ennek okán kialakult szorosabb kapcsolat is szerepet játszhatott abban, hogy nehéz szétválasztani az egyházi és a világi ünnepet.

⁶⁷ Id, p. 172.

IV. Egyházi ünnep és politika kapcsolata az államszocializmus időszakában

1944 tavaszától az egyház és a püspökök számára egyre nagyobb problémát jelentett a háború értelmetlen folytatásának, valamint a magyar zsidók deportálásának kérdése. A Katolikus Egyház mindaddig tartózkodó, passzív magatartást mutatott. 1944-ben azonban már ki kellett lépnie ebből a szerepből és szakított korábbi álláspontjával.⁶⁸ A Horthy-kor egyházi és vallási élete eltűnőben volt: a kommunizmus kiépülése után pedig meg is szűnt az a fajta vallási struktúra, ami több mint húsz éven át, az 1920-as évektől egészen az 1940-es évek közepéig jelen volt Magyarországon.

4.1 A szocializmus és a Szent István-kultusz

Az államszocializmus időszakában Szent István-kultusról nem igazán beszélhetünk. 1945-ben az Ideiglenes Kormány nem kommunista tagjai részt vettek a körmeneten. A lapok augusztus 20-át a szent király ünnepének hívták, sőt, Rákosi Mihály is így hívta az ünnepet. 1947-ben Orthlay Gyula, vallás- és közoktatásügyi miniszter még részt vehetett a körmeneten. 1948-ban Rákosi már új kenyér és Szent István ünnepének nevezte a napot. Ebből is jól látszik, hogy a kommunista párt nem tudott mit kezdeni augusztus 20-al, különösképp az ünnep erősen egyházi-nemzeti jelképrendszerével. 1949-ben azonban már teljes csere következett be: augusztus 20. az alkotmány ünnepévé vált. Az első királyt 1956-ig nem is említették a lapok vezércikkei. 1956-ban az Elnöki Tanács tagja, Parragi György a Magyar Nemzet vezércikkében újra Istvánhoz köti a napot. A szabadságharc után újra eltűnt az Istvánra való hivatkozás, a Népszabadság újra az alkotmány ünnepének hívja. A hatvanas évek végén a Magyar Nemzet finoman, rendszeresen megemlíthette István nevét. A hatvanas évek végén pedig enyhülés következett be: 1969-ben Pécsváradon felavatják az első, világháború utáni István szobrot, valamint Losonczi Pál ET-elnök beszédében már megemlítette az egyházakat. A hetvenes-nyolcvanas években megerősödött a történelmi szál, de csak, mint I. István király szerepel a sajtóban, a szent jelző elhagyásával.⁶⁹

Állam és egyház között az első megállapodást az egyház részéről Grósz József írta alá. Az egyezmény korlátozta a körmenetek számát és útvonalát: országos körmenet egyáltalán nem lehetett, így a Szent Jobb körmenet is betiltásra került. Két körmenet maradhatott: a húsvéti és az úrnap, azonban mindkettő csak 1-1 plébániatemplomhoz tartozott. Az állam még azt is

⁶⁸ Gergely, Jenő. 1997. *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*. Budapest: Pannonica Kiadó. p. 79. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/katolikus-egyhaz-1/index.html> (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

⁶⁹ Magyar Nemzet 2000. augusztus 19. LXIII. évfolyam 194.

meghatározta, hogy pl. a húsvéti körmenet csak délután 5 és 7 óra között kerülhet megrendezésre.⁷⁰ A kimondottan szigorú szabályozás jól mutatja, az állam mennyire tartott attól, hogy „klerikális ellenreakciós tevékenység” folyik az egyházi liturgiák keretében. A körmenetről bejelentést kellett tennie a plébánosnak az egyházi és a világi hatóság irányába, illetve a rendőrségnek is.

4.3 Összegzés

A kommunista hatalomátvétel utáni időszakban az első és az utolsó éveket leszámítva nem beszélhetünk Szent István-kultusról. A Horthy-korban kiépült hagyományokat, a Szent Jobb körmenetet, s tágabban az egész egyház szervezeti rendszerét lerombolta az ateista állami hatalom: megszakadt az a tradíció, melyben a vallásosság tömegjelenség volt. A kommunizmus tehát nem magát az ünnepet, hanem csak az ünnep megnyilvánulásait tiltja meg. Hosszú évtizedeken keresztül augusztus 20. az alkotmány ünnepe volt, s majd csak 1988-tól kezdve válik világossá, hogy változás történt: 50 év után újra útjára indult a Szent Jobb, s újraéledt Szent István kultusza.

⁷⁰ Népszabadság 1990. augusztus 18. XLVIII. évfolyam 194.

V. Egyházi ünnep és politika kapcsolata a rendszerváltás után

Dolgozatom következő fejezetében a rendszerváltás utáni időszakot vizsgálom. Forrásnak a sajtó bizonyos orgánumait választottam: 3 országos napilapot (Magyar Nemzet, Népszabadság, Népszava) vizsgáltam 1989-től 2013-ig, keresve azokat a kapcsolódási pontokat, melyeket rögzítettek a lapok Szent István ünnepéhez kapcsolódóan.

5.1 Ünnep és politika kapcsolata 1989-2013 között

1989

1989-ben már érezhető volt, hogy megváltozott a viszonyulás augusztus 20-hoz. Annak ellenére, hogy a Népszava augusztus 18-án még az alkotmány ünnepének hívja, s a szocialista kultúráért kitüntetést adományozzák oda⁷¹, már előkerül István neve, sőt, Dümmerth Dezső cikkének címe: Szent István és a népakarat. Dümmerth azt írja: „*Már amint a címet leírtam, ösztönösen megvillant bennem: „szabad” ezt így? Lehet „Szent” Istvánt írni?*” Hivatalosan ugyanis nem volt tiltva, de nem is volt illendő a szent jelzővel előjönni. István királynak korábban csak az ateisták, a marxisták hívták, illetve a keresztény protestánsok, akik ellenezték a szent kultuszt. Az államszocializmus időszakában ez volt az elfogadott, például a rockopera nevéből is elmaradt a szent jelző.⁷² Augusztus 21-én azonban már az újág főcíme: Szent István napján, az új kenyér ünnepén. 1989-ben a változást kiválóan ábrázolja, hogy újból útjára indult a körmenet, ezt pedig a TV1 közvetítette is. A Bazilika előtt reggeltől kezdve leróhatta tiszteletét a közönség a Szent Jobb előtt. Székesfehérváron szintén ünnepi körmenetet tartottak, a fejedelmével Szent István sírjához vonultak. Az ünnep kettős jellegét jól mutatja, hogy augusztus 20. sokak számára már inkább világi, mint egyházi ünnep. Az MSZMP Budapesti Bizottsága a Margitszigeten szervezett programokat, az Ellenzéki Kerekasztal nagygyűlést és vitafórumot is tartott, az MDF szintén. Jól látható, hogy ekkor alakult ki a pluralizálódó politikai életben az a szokás, hogy a pártok ezt az ünnepet is politikai demonstráció céljára használják. Az egyházi és állami elemek keveredése már ekkor megjelent: Esztergomban például Paskai László celebrálta a szentmisét, utána pedig Kukorelli Endre, a Hazafias Népfront ügyvezető elnöke szólt az egybegyűltekhöz társadalmi megemlékezés keretében. Paskai azt mondta, a Szent Jobb nemcsak egyházi, hanem nemzeti ereklye is.⁷³ A politikai beszédek már egyértelműen a változásról szóltak, Szent István példáján keresztül. Csurka István pl. azt

⁷¹ Népszava 1989. augusztus 18. 117. évfolyam 194.

⁷² Népszava 1989. augusztus 19. 117. évfolyam 195.

⁷³ Népszabadság 1989. augusztus 19. XLVII. évfolyam 190.

mondta, akárcsak ahogy 1000 éve, úgy most is: ha nem váltunk rendet, elpusztulunk. Horn Gyula szerint a gazdasági megújulás Szent István öröksége, az a demokrácia alapja. Az egyházak, politikai és társadalmi szervezetek Veszprémben is közösen ünnepeltek, illetve Pannonhalmán is a főapátság és a Hazafias Népfront Győr-Sopron Megyei Bizottsága közösen emlékezett. A budapesti ünnepi misén már számos politikus megjelent, korábban erre nem volt példa. Részt vett a misén Straub F. Brúnó, az Elnöki Tanács elnöke, Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke, Sarkadi Nagy Barna miniszterelnök-helyettes is.⁷⁴ Jelenlétük, habár nem kizárható a hitbéli meggyőződés sem, egyértelműen politikai állásfoglalás. Ez megfigyelhető lesz valamennyi kormány alatt is, mind a jelenlét, illetve a távolmaradás szimbolikus jelentőségű.

1990-1993

A rendszerváltás utáni években is sok érdeklődőt vonzott az ünnep. 1990-ben csak Muhiban 10.000 ember vett részt a Szent István napi búcsún, Surján László KDNP-elnök Veszprémben 5000 ember előtt beszélt. Beszédet tartott többek között Göncz Árpád köztársasági elnök, Jeszenszky Géza külügyminiszter, ünnepelt az MSZP és az MDF is. Ópusztaszeren az előző évhez hasonlóan kint voltak a pártok sátrai, s ökumenikus istentiszteletet is tartottak, melyen a köztársasági elnök is részt vett.⁷⁵

A körmenetet díszes külsőségekkel tartották meg, ezrek vettek részt rajta. A menet vonulása szigorú rendet követett: egy cserkész őrs nyitotta meg, ezt követte a Szent Jobb. Utána vonult a honvéd díszszázad, majd az egyházi méltóságok, s a szerzetes-és lovagrendek zászlókkal, ünnepi öltözékben. Őket követték a Magyar Köztársaság legfőbb állami méltóságai (köztársasági elnök, Országgyűlés elnöke, miniszterelnök, kormánytagok) és az egyéb világi előljárók, majd pedig a hívők, egyházi közösségük táblaival.⁷⁶ Jól látható, hogy külsőségekben egyértelműen a két világháború közötti körmeneteket vették mintául, a Magyar Nemzet szerint „*soha nem látott külső pompázattal*”⁷⁷ tartották meg a menetet.

Az 1991-es év annyiban különleges, hogy ekkor látogatott hazánkba II. János Pál pápa. 5 napot töltött Magyarországon, ezalatt tartott a Népstadionban imádságos estet a fiataloknak, tárgyalt Göncz Árpáddal és Antall Józseffel, részt vett a Hősök terén tartott nagygyűlésen, találkozott a tudományos és művészeti élet képviselőivel. A többnapos rendezvénysorozat meglátásom

⁷⁴ Népszava 1989. augusztus 21. 117. évfolyam 196.

⁷⁵ Népszava 1990. augusztus 21. 118. évfolyam 195.

⁷⁶ Népszabadság 1990. augusztus 21. XLVIII. évfolyam 195.

⁷⁷ Magyar Nemzet 1990. augusztus 21. LIII. évfolyam 194.

szerint több hasonlóságot is mutat az Eucharisztikus Világkongresszussal: 1938 után először volt olyan egyházi rendezvény, mely valóban tömegeket mozgató meg, melyen a világi és egyházi vezetők és hívek közösen ünnepelnek. Miklósi Gábor szerint 2 éve készült az egyház, 1 éve az állam. Úgy látta, az esztergomi érsek azt szeretné, hogy erősödjön a hit, az állam képviselői pedig, hogy erősödjön a nemzeti egység és a megbékélés szelleme. Megértést kért a nem katolikusoktól, akiknek fontos a pápalátogatás. Remélte ugyanakkor, hogy nem a neobarokk fog erősödni, hanem a korszerű bizalom és a sok világnézetűséget elfogadás.⁷⁸ Látható tehát, hogy már a kortársak is felfigyeltek a párhuzamra, s óvtak is attól, hogy a Szekfű által neobarokknak hívott társadalmi berendezkedés restaurációjára való törekvés legyen a pápalátogatás. A legnagyobb esemény az augusztus 20-i pápai mise volt a Hősök terén. 100.000 ember vett részt a misén, mely így leginkább hasonlított az 1938-as ünnepségekre mind nagyságában, mind külsőségeiben. Épp ez azonban nem váltott ki teljes lelkesedést mindenkitől: a Népszabadság riportere szerint az esemény „*túl pompás volt*”, s a „*monarchikus pompa – a helikopterek töfögése – a pápa szerénysége*”⁷⁹ ellentétben volt egymással, és sajátos elegyet alkotott. A kritikus hangok pontosan jelzik azt a kérdést, mely véleményem szerint is egyelőre még nem teljesen megválaszolt: lehetséges-e a két világháború közötti Magyarország korának egyházi ünnepi külsőségeit integrálni a rendszerváltás utáni társadalomba? A társadalom a 40 évnyi kommunista uralom hatására átalakult, megváltozott. A vallásos népesség aránya lecsökkent, az emberek gondolkodása is változott: kérdéses, továbbra is fogékonyak-e a „*monarchikus pompa*” iránt, vagy inkább rosszállást és ellenszenvet vált ki az egyházzal szemben.

1992-ben az ünnep menetrendje visszatért a korábbihoz, s 1993-ra is ez volt jellemző: a körmeneten a szokásos párezres tömeg vett részt, a politikusok és pártok ünnepi gyűléseket és beszédeket tartottak, az ünnep lefolyása semmilyen kiemelkedő pontot nem tartalmazott.

1994-1997

A rendszerváltást követő első kormányváltás után az ünnep egyre inkább átpolitizálódott. Pethő Tibor újságíró a Magyar Nemzet címlapján stílusváltásról írt: míg a kommunizmusban az üzletek tele voltak, most a szocialista-liberális kormány árbejelentések sorát teszi. Szentágothai János szerint augusztus 20-a évszázadokon át a katolikus egyház ünnepe volt: ez a rendszerváltás után már egyértelműen nincs így.⁸⁰ Míg a két világháború között még

⁷⁸ Népszabadság 1991. augusztus 16. XLIX. évfolyam 192.

⁷⁹ Népszabadság 1991. augusztus 21. XLIX. évfolyam 196.

⁸⁰ Magyar Nemzet 1994. augusztus 18. LVII. évfolyam 193.

felfedezhető a kettősség, egyház és állam közös ünneplése, addig mostanra egyértelműen a világi tónus került domináns szerepbe. A pártoknak és politikusoknak az ünnep kiváló alkalommá vált a nyilvános szereplésre, s nem is hagyták ki a lehetőséget: szinte valamennyi párt és számos politikus ünnepelt és tartott beszédet a korábbi évekhez hasonlóan. A szentmisén viszont csak Göncz köztársasági elnök és Lotz Károly közlekedési miniszter vett részt, valamint Habsburg Ottó.⁸¹

Pethő Tibor 1995-ben a Magyar Nemzetben a tavalyi évhez hasonlóan ismét a szocialista-liberális kormányzatot ostromozza: Szent István példáján keresztül a kormányt a jövőkép hiányával vádolja. Érdekes motívum, hogy Lakos László földművelésügyi miniszter augusztus 20-át az új kenyér ünnepének nevezte.⁸² Az elnevezés a köztudatban még a mai napig megvan, s mint földművelésügyi miniszter szakterületéhez kapcsolódik is. Ám kutatásom alapján a rendszerváltás óta ő az első magas tisztséget viselő politikus, aki ezt az elnevezést használja az ünnepre.⁸³ A 95-ös évben a szentmisén jóval több magas rangú politikus vett részt, mint az előző évben: ott volt Göncz Árpád, köztársasági elnök, Gál Zoltán, az Országgyűlés elnöke, Kuncze Gábor belügyminiszter, miniszterelnök-helyettes, Habsburg Ottó, több kormánytag, valamint Solt Pál, a Legfelsőbb bíróság elnöke.⁸⁴

1996-ban a honfoglalás 1100.-ik évfordulóját ünnepelték, egybekötve augusztus 20-al. Ennek megfelelően egyértelműen az állami vonal volt előtérben Szent István napján. A pártok megtartották szokásos gyűléseiket, s a körmeneten ezrek, bizonyos források szerint tízezrek is voltak. A résztvevők számát ugyanis nehéz meghatározni. A Népszava szerint ezrek voltak kint, a Magyar Nemzet tízezreket is említ. A Magyar Nemzet azonban sokszor elég pontatlan: egy cikkben belül is van, hogy ezreket, van, hogy tízezreket említ, a különbség pedig elég szignifikáns a két szám között.

1997-ben a misén és a körmeneten ott volt Göncz Árpád, köztársasági elnök és Habsburg Ottó, kormánytagok jelenlétéről az újságok nem tesznek említést.

1998-2001

A kormányváltás után sem változott az ünnep felépítése, ugyanazok a programelemek és politikai megnyilvánulások voltak, mint az előtte megtartott augusztus huszadikákon. A sajtó a

⁸¹ Népszabadság 1994. augusztus 21. 52. évfolyam 195.

⁸² Magyar Nemzet 1995. augusztus 19. LVIII. évfolyam 194.

⁸³ Az 1991. évi VIII. törvény alapján augusztus 20-a az államalapító Szent István ünnepe.

⁸⁴ Népszabadság 1995. augusztus 21. 53. évfolyam 195.

pártok és politikusok beszédeit közölte, a Magyar Nemzet szerint a körmeneten az ország közjogi méltóságai és a politikai pártok képviselői is részt vettek, de neveket nem közöltek.⁸⁵

A 2000-2001-es év annyiban volt különleges, hogy a magyar keresztény államiság 1000 éves évfordulóját ünnepelték egy nagy ünneppsorozattal. Dubrovnikból Magyarországra hozták Szent István koponyaereklyéjét, melyet a budapesti ünnepségek után 1 éven keresztül Esztergomban őriztek. A kormány 300 ezer német márka értékben anyagi kezességet vállalt az ereklye biztonságáért. Az ereklye azonban elsősorban az egyházi ünnepléshez tartozott: az ereklye megérkezése után a kulturális örökségért felelős miniszter ünnepélyesen átnyújtotta azt Szabó Géza kanonoknak, a Szent István Bazilika plébánosának, a Szent Jobb őrének.⁸⁶ 2000-ben a Szent Jobb körmenet különlegessége volt, hogy a Bazilikától a Parlament épületéhez vonultak. Budapesten a református és az evangélikus egyház millenniumi istentiszteletet is tartott, melyen megjelent Orbán Viktor miniszterelnök és Áder János, az Országgyűlés elnöke. A Dohány utcai zsinagógában tartott istentiszteleten Balog Zoltán egyházügyi tanácsadó vett részt. I. Bartolomaiosz pátriárka ortodox hajnali istentiszteletet tartott, melyen Semjén Zsolt egyházi ügyekben illetékes helyettes államtitkár vett részt.⁸⁷ A 2001-es év nagy eseménye volt, hogy az Egyház tulajdonába került a Szent István Bazilikát. Az épület ugyanis elkészültétől, 1905-től kezdve állami tulajdonban volt, s csak 2001 augusztus 16-án adta át a magyar állam a bazilika tulajdonjogát a Magyar Katolikus Egyháznak úgy, hogy vállalta, hogy az állam a továbbiakban is részt vesz az épület állagának megóvásában. Az egyezményt Semjén Zsolt, Molnár Zoltán (a Kincstári Vagyoni Igazgatóság vezérigazgatója), valamint Paskai László bíboros és Szabó Géza kanonok írta alá.⁸⁸ A 2001-es szentmisén a hívők a megszokott több ezres számban jelentek meg, közjogi méltóságok társaságában. Egyedi esemény volt még a millenniumi év zárásakor augusztus 15-e, Nagyboldogasszony napja. Augusztusban ugyanis kormányhatározatot adtak ki, amiben felszólították a minisztériumokat és az országos hatáskörű szerveket, hogy augusztus 15-én dolgozóikat mentesítsék a munkavégzés alól. Mivel a katolikus ünnep munkanap, ezért az ügyfélszolgálatok működtek, de a kormány kérte a szervek vezetőit, hogy akit lehet, mentesítsenek az aznapi munkavégzés alól. Ezen kívül kérték a magánszférát is, hogy adjon szabadnapot a dolgozóknak. A határozat csak a 2001-es évre szólt, augusztus 16-án hatályát is veszítette.⁸⁹ Esztergomba ezen a napon utazott a Szent Korona, tízezrek vettek részt az ünnepségen. A koronát a Szent Korona Testület fogadta, melynek tagjai

⁸⁵ Magyar Nemzet 1998. augusztus 21. LXI. évfolyam 195.

⁸⁶ Népszava 2000. augusztus 18. 128. évfolyam 193.

⁸⁷ Magyar Nemzet 2000. augusztus 21. LXIII. évfolyam 195.

⁸⁸ Népszava 2001. augusztus 17. 129. évfolyam 192.

⁸⁹ Magyar Nemzet 2001. augusztus 10. LXIV. évfolyam 187.

Mádl Ferenc köztársasági elnök, Áder János, az Országgyűlés elnöke, Orbán Viktor miniszterelnök, Németh János, az Alkotmánybíróság elnöke, valamint Glatz Ferenc MTA-elnök. A mise után Áder tartott beszédet az egybegyűlt híveknek és ünneplőknek.⁹⁰ Fontos még megemlíteni az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékparkot. Ahogy korábban említettem, a rendszerváltástól kezdve minden évben ünnepséget tartottak itt, s a pártok sátrakat állítottak. 2001-ben egyre inkább látszódott már, hogy a rendezvény kezd kiüresedni, az újságok is arról számoltak be, hogy egyre kevesebben érdeklődnek már a pártok sátrai iránt, érezhetően csökkent a látogatók száma. Ezzel ellentétben a körmenetet, amin Mádl, Orbán és Áder is részt vett, valamint a pártok, diplomáciai testületek vezetői, képviselői, több, mint 10.000 ember részvételével tartották meg.⁹¹

2003-2009

A 2003-as év annyiban meghatározó az augusztus 20-i ünnepek sorozatában, hogy először kerül az ünnepség hivatalos programjai közé a szentmise és a Szent Jobb körmenet, azaz a Magyar Katolikus Egyház központi Szent István napi ünnepsége.⁹² Külön ki is emelném, hogy mindez a szocialista Medgyessy kormányzása alatt történt, nem pedig az őt megelőző konzervatív Orbán Viktor kormányának döntése volt ez. A körmeneten a Magyar Nemzet becslése szerint 10.000-en voltak, de ahogy korábban jeleztem, az adataik nem teljesen megbízhatóak. A szentmisén részt vett Mádl Ferenc köztársasági elnök, Orbán Viktor, Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke, Holló András, az Alkotmánybíróság elnöke, Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, valamint Bárándy Péter igazságügy-miniszter.⁹³

Sólyom Lászlót 2005-ben választották meg köztársasági elnöknek, első hivatalos beszéde az augusztus 20-i központi állami ünnepségen volt. A köztársasági elnök pár nappal korábban adott interjút a Heti Válasznak, melyben kifejti, hogy részt fog venni a misén és a körmeneten, de *„nem úgy, mint egy hívő ember, aki a misén imádkozik, hanem mint a magyar állam megszemélyesítője, aki kellő tisztelettel jelen van a szertartáson...”*⁹⁴ Sólyom nyilatkozata azért különösen fontos, mert a rendszerváltás óta eltelt másfél évtized alatt szinte mindig számos politikus vett részt a misén és a körmeneten, ám forrásaim alapján ő az első, aki efajta indoklást is fűz mellé. Felfogása pedig egy olyan gondolkozásmódot tükröz, melyben az állam és az egyház békésen megfér egymás ellen, kellő tiszteletet adva a másiknak. Rajta kívül a

⁹⁰ Magyar Nemzet 2001. augusztus 16. LXIV. évfolyam 191.

⁹¹ Magyar Nemzet 2001. augusztus 21. LXIV. évfolyam 194.

⁹² Magyar Nemzet 2003. augusztus 19. LXVI. évfolyam 193.

⁹³ Magyar Nemzet 2003. augusztus 21. LXVI. évfolyam 194.

⁹⁴ Magyar Nemzet 2005. augusztus 19. LXVIII. évfolyam 226.

körmeneten részt vett Mádl Ferenc, volt köztársasági elnök, Szili Katalin, Holló András, Lomnici Zoltán és Orbán Viktor. A körmeneten ezek vettek részt, köztük a Jobbik tagjai, akik nem tartottak külön megemlékezést, ezt integrálták a körmeneten való részvételbe.

2006-ban Népszava így számol be az ünnepről: „*Augusztus 20-át idén is átpolitizálták*”.⁹⁵ Ezzel szemben a Népszabadság szerint érdektelenség övezte az ünnepet a politikusok részéről, akik közül sokkal kevesebben tartottak beszédet, és szerepeltek nyilvánosan. Valószínűsíthetően az önkormányzati választások előtt a politikusok nem akarták magukat kompromittálható helyzetbe hozni. A körmeneten ugyanakkor Sólyom és Mádl mellett részt vett a politikai élet és a diplomáciai testületek vezetői.⁹⁶

A 2008-as évben is igen érdekes, hogy a különböző sajtótermékek mit hangsúlyoztak ki az ünnepből. A Népszabadság főcíme: „*kevés politika, sok látogató*”, utalva arra, hogy sem az MSZP, sem az SZDSZ nem tartott külön ünnepséget.⁹⁷ A Magyar Nemzet ugyanakkor „*Meggyalázták a nemzeti ünnepet*” címmel hozta le a lapot, utalva arra, hogy a rendőr-és honvédtiszt avatáson Mátyás király fekete seregének zászlaja nem árpád-sávós, hanem vörös-fekete alapú volt. A szentmisén a Magyar Nemzet szerint tízezrek vettek részt, köztük szerzetes- és lovagrendek, illetve plébániák zarándokcsoportjai.⁹⁸ Szükséges még megemlíteni, hogy 2007-től kezdve újra nem része a központi állami ünnepségsorozatnak a szentmise és a körmenet, így 2008-ban sem volt az, s egészen a 2010-es kormányváltásig már nem is lesz.⁹⁹

2010-2013

A keresztény-konzervatív kormányzat újbóli hatalomra kerülése egy új programot is hozott az állami ünnepségsorozatba, a Szent István napi arató felvonulást. Az ökumenikus kenyérszentelés után az aratómenet hagyományörzők társaságában csatlakozott a körmenethez.¹⁰⁰ A politikusok közül részt vett a szentmisén többek között Schmidt Pál köztársasági elnök, Orbán Viktor miniszterelnök, Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes, számos miniszter és államtitkár, valamint a Legfelsőbb Bíróság, az Állami Számvevőszék és az MTA elnöke, továbbá Tarlós István és Rogán Antal is.¹⁰¹

⁹⁵ Népszava 2006. augusztus 21. 195.

⁹⁶ Népszabadság 2006. augusztus 21. LXIV. évfolyam 195/2.

⁹⁷ Népszabadság 2008 augusztus 21. LXVI. évfolyam 195/2.

⁹⁸ Magyar Nemzet 2008 augusztus 21. LXXI. évfolyam 228.

⁹⁹ <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16519&articleID=32072&ctag=articlelist&iid=1> és <http://www.halas.net/component/content/article/4730> (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

¹⁰⁰ Népszabadság 2010. augusztus 21-22. LXVIII. évfolyam 194/2.

¹⁰¹ <http://uj szo.com/online/kul fold/2010/08/20/augusztus-20-erdo-peter-torekedni-kell-a-tarsadalmi-igazsagossagra> (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

2011-ben a szentmisén és a körmeneten részt vett Schmidt köztársasági elnök, Semjén miniszterelnök-helyettes, Tarlós István főpolgármester, számos más politikus és diplomata is.¹⁰²

2013-ban Kövér László, az Országgyűlés elnöke arról beszélt, hogy nem szabad felszámolni a keresztény gyökereket.¹⁰³ A misén részt vett Áder János köztársasági elnök, Orbán Viktor miniszterelnök, Tarlós István főpolgármester, Habsburg György és Habsburg Mihály főherceg, Darák Péter, a Kúria elnöke, valamint sok más politikus is.¹⁰⁴

5.2 Értelmezés

Az, hogy mit is ünnepünk augusztus 20-án, nem egyszerűen meghatározható. Kezdetben Szent Istvánt és az államot, majd az új kenyeret, az alkotmányt, majd pedig visszatértünk az államalapító Szent Istvánhoz. Értelmezési problémák azonban a mai napig vannak, a közbeszédben valamennyi jelentésváltozat megtalálható. Bihari Mihálynak még 2007-ben is hangsúlyoznia kellett, hogy nem az alkotmányt ünnepeljük 1991 óta, hanem Szent Istvánt.¹⁰⁵ Ennek ellenére Kovács László, az MSZP alelnöke még 2010-ben is az alkotmány ünnepének nevezte augusztus 20-át.¹⁰⁶ Meglátásom szerint valamilyen formában az összes jelentésváltozatnak van létrelevanciája: addig legalábbis, míg az emberek használják, s párosítják az ünneppel, ami mindenki számára mást jelent. Az elnevezés legnagyobb valószínűség szerint ideológiai hovatartozást jelent. Míg például 2003-ban a Magyar Nemzet Szent István ünnepének hívja, addig a Népszava az államalapítás ünnepének. Mindkettő helyes és hivatalos, ám hogy hova teszik a hangsúlyt, mindenképp jelzésértékű.

Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát egy, a Magyar Nemzetnek adott interjújában kifejtette, mit lát problémának a rendszerváltás után. Meglátása szerint a rendszerváltás idején az egyházzal szemben nagyok voltak az elvárások. Amikor azonban ezekhez eszköz kellett, a hatalomféltés került előtérbe, sokan ellenségesen léptek fel az egyházzal és az egyháziakkal szemben. Meglátása szerint a lehetőséget, hogy az egyház visszatérjen a társadalomba, olyan időszakban kapta meg az egyház, mikor a társadalom még nem volt felkészülve a fogadására. Az egyik oldalon a tájékozatlanság, tudatlanság állt, a másikon a túl merev egyház.

¹⁰² Magyar Nemzet 2011. augusztus 22. LXXIV. évfolyam 229.

¹⁰³ Magyar Nemzet 2013 augusztus 21. LXXVI. évfolyam 227.

¹⁰⁴ Népszabadság 2013 augusztus 21. LXXI. évfolyam 195/2.

¹⁰⁵ Népszabadság 2007 augusztus 18. LXV. évfolyam 194/2.

¹⁰⁶ Népszava 2010. augusztus 21. 137. évfolyam 194.

Az egyház és állam szétválasztásáról azt mondja, a teljes összefonódás nem lehet cél. Mind a kettő keresi a szerepét, hisz Magyarországon a szocializmus alatt megvalósult a szekularizáció, az egyház pedig nem viselkedhet vitatkozó szektaként, kapcsolatban kell maradnia a világgal. Történelmi tapasztalatnak látja ugyanis, hogy az egyházak mindig a hatalom legitimációjára támaszkodtak, a kísértés pedig ma is meg van. A főpát szerint négy éve azt kiabálták: „*nemzeti keresztény kormányral együtt katolikus konszenzus valósul meg*”. Ma: „*csendes koalícióban van az MSZP-vel*”. Az egyházaknak meg kell tanulnia: a demokráciában a játszmát a pártok játsszák. A történelmi egyházaknak az a problémájuk, hogy a feudalizmus korából jöttek. Szervezeteiket, intézményeiket feudális javakból tartották fent. S míg a polgári állam fokozatosan vette vissza az egyháztól monopóliumait, nálunk, a szocializmusban az állam mindent magára vállalt. Kiderült azonban, hogy erre nem képes. Az állam véleménye szerint helyesen tenné, ha előbb talpra állítaná az egyházat, s aztán magára hagyná. Erre azonban nincs pénze. Az egyház pedig, bölcs akar lenni: nem restaurációs törekvéssel, hanem megújulással, újrakezdéssel lép fel. Úgy véli, az egyházakat sok kritika éri: ha államtól vár támogatást azzal vádolják, hogy beépül a hatalomba. Ha vállalkozik: pénzre, hatalomra tör. Egy hívő intézménynek viszont szüksége van a vállalkozásaiból származó pénzre és adományokra is. Ma Magyarországon ugyanis utópia, hogy az egyházat hívei tartsák fenn, hisz többségük átlagkereső vagy szegény.¹⁰⁷

Várszegi véleményem szerint kiválóan összefoglalja a problémát. Amit kiemelnék, az az állammal való viszony. Az egyház nemcsak vallási, hanem társadalmi-szociális intézmény is, ennek megfelelően állami feladatot is ellát. Ehhez pedig az államnak forrást kell biztosítania. Az egyház továbbá, birtokai elvétele után, nem képes fenntartani önmagát. Az állam nem teheti azt meg, hogy magára hagyja, hisz az oktatási, egészségügyi intézményeket fenn kell tartani, továbbá magához az egyház működéséhez is támogatást kell nyújtania. Meglátásom szerint, amíg az anyagiak kérdése nem rendeződik, nem beszélhetünk az egyház teljes függetlenségéről, hisz rá lesz szorulva az államra. Pénzügyi függetlenségre és egy újfajta együttműködésre lenne szükség ahhoz, hogy az állam-egyház viszonyát ért kritikus hangok elveszítsék relevanciájukat.

5.3 Vatikáni Szerződés

A Vatikáni Szerződést 1997-ben kötötte Magyarország és az Apostoli Szentsték, törvényerőre 1999-ben emelkedett az egyezmény. A szerződés a Katolikus Egyház magyarországi tevékenységének (hitéleti és közszolgálati) finanszírozásáról, valamint vagyoni természetű

¹⁰⁷ Magyar Nemzet 1996 augusztus 17. LIX. évfolyam 193. szám

kérdésekről szól. Többek között felsőoktatási, közoktatási, kulturális intézmények támogatásáról, a személyi jövedelemadóból az egyháznak jutott része, s más támogatási formákkal kapcsolatban született megegyezés.¹⁰⁸ 2013-ban módosították a szerződést, s az egyház számára kedvezőbb feltételeket biztosít például a személyi jövedelemadó felajánlások terén.¹⁰⁹ A szerződést sokan bírálták és bírálják a mai napig¹¹⁰, az azonban biztos, hogy nem könnyíti meg az egyház és állam szétválasztását, sőt, pont az ellen meg, mint amit Várszegi főapát út kívánatosnak tartana. Az igaz, hogy az állam hozzájárul az oktatási, szociális, kulturális intézmények fenntartásához, de ezek folyamatos jellegűek, amik nem azt eredményezik, hogy az egyház talpra álljon, hanem azt, hogy az egyház folyamatos függésbe kényszerül az állami forrásoktól. Véleményem szerint rövid távon mindenképpen jó az egyháznak ez a fajta támogatás, ám hosszabb távon többet árt, mint használ. Táptalajt ad azoknak a kritikáknak, melyek az állam és egyház elválasztását kérdőjelezzik meg, s nem teszi lehetővé az egyháznak a hosszú távú pénzügyi függetlenség stratégiájának kidolgozását, hisz az állami támogatások nem teszik szükségessé ezt. Ameddig azonban a hívek nem tudják eltartani az egyházakat, s az egyház saját bevételei a szervezet-és intézményrendszert, addig az egyház rá lesz szorulva az államra, akár előnyös ez számára, akár nem.

Annak érdekében, hogy megtudjam, milyen forrásokkal támogatják az egyházi ünnepeket, kérdést intéztem az Emberi Erőforrások Minisztériuma Egyházi, Nemzeti és Civil Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Államtitkárságához. Az államtitkárság tájékoztatása szerint a 2010 előtti időszakban csak beruházás jellegű (egyházi) keretek voltak. A 2010-14-es időszakban is mindössze 3 egyházi közösségű célú vagy kulturális programra biztosítottak forrást: ebből kettőt Szent István napi programok megrendezésére. Fontos azonban, hogy támogatást egyházközségek és plébániák kapnak, nem pedig a Magyar Katolikus Egyház, az államtitkárság országos méretű programokat nem támogat. Az egyházi ünnepek megrendezéséhez, lebonyolításához tehát állami forrásokat nem használ fel az egyház.

¹⁰⁸ <http://www.magyarkurir.hu/hirek/vatikani-szerzodest-ratifikalo-1999-evi-lxx-toerveny-szoevege> (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

¹⁰⁹ Az adófizetők által a bevett egyházaknak és a külön állami célra felajánlott személyi jövedelemadó egy százalékát az állam az összes szja-bevétel egy százalékára egészíti ki. <http://index.hu/belfold/2013/11/08/nyilvanos-a-vatikani-szerzodes-modositasa/> (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

¹¹⁰ A bírálatok a baloldaltól érkeztek: az SZDSZ is élesen kritizálta a megállapodást (<http://magyarnarancs.hu/belpol/a-tu-fokan-vitak-a-vatikani-szerzodes-felulvizsgalatarol-65812> Utolsó megtekintés: 2014. május 2.) de Gyurcsány Ferenc már fel is mondaná a szerződést. (<http://www.origo.hu/itthon/20131201-gyurcsany-felmondana-a-vatikani-szerzodest.html> Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

5.4 Résztvevők

Ha megnézzük a körmeneteken vagy miséken részt vevő tömegek számát és a megjelent politikusok személyét, érdekes megfigyeléseket tehetünk. A rendelkezésekre álló források alapján szinte minden évben jelen volt a köztársasági elnök és az Országgyűlés elnöke. Ez, ahogy Sólyom fogalmazott, a magyar állam megtestesítése, ami kellő tisztelettel van jelen az eseményen. Az egyházak képviselői is minden évben részt vesznek a zászlófelvonáson, így ez egy kölcsönös gesztusnak mondható. A kormányfő és a kormánytagok jelenléte azonban már jelzésértékű, hisz a hatalom viszonyulását mutatja az egyházzal szemben. Miniszterelnökként egyedül jobboldali kormányfők jelentek meg a körmeneten: Antall és Orbán számos alkalommal részt vett, sőt, Orbán, mint ellenzéki pártvezér, volt kormányfő is megjelent pár alkalommal. Ezzel szemben baloldali kormányfő egyszer sem vett részt az eseményen: a legmagasabb beosztású résztvevő Kuncze Gábor volt 1995-ben, mikor miniszterelnökhelyettesként vett részt. Általános következtetést természetesen nem lehet levonni ezekből az adatokból, ám mégis alátámasztja azt, hogy a baloldal tágabb, míg a jobboldal szorosabb kapcsolatot tart fenn az egyházzal. A minisztereket és más állami vezetőket tekintve is erre a megállapításra juthatunk.

A résztvevők létszáma is következtetésre ad okot. Elmondhatjuk, hogy minden évben ezres, egyes források szerint tízezres tömeg vesz részt a szentmisén és a körmeneten. Egyetlen év volt, 1991, mikor a pápalátogatás hatására 100.000-en vettek részt. Világosan látszik, hogy az 1938-as félmillió tömeg, ami még 1947-ben is megvolt, a rendszerváltás után már nem jelenik meg, lehetetlen a korábbi viszonyoknak a másolása. A Horthy-korban országos jelentőségűvé váló esemény újra csak Budapestet tudja megmozgatni. Ilyen helyzetben még hangsúlyosabb, mely politikusok vesznek részt: hisz a körmenet támogatottságából és méretéből adódóan már nem tömegjelenség, így fontosabbá válik, kik vesznek részt rajta.

5.5 Társadalom

Tomás Halik szerint rendszerváltás után két mítosz jelent meg: a szekularizáció és a restauráció mítosza. A szekularizáció mítosza szerint úgy látszik, hogy folyamatosan csökken a vallásosság. Ez egyfelől igaz, de míg egyes formák a háttérbe szorulnak, mások virágoznak. Számos országban tapasztalható a klasszikus vallási intézmények válsága, ám sok helyen az új vallási mozgalmak indultak virágzásnak. A másik káros mítosz Halik szerint a restauráció, amely azt az illúziót táplálja, hogy a kommunizmus bukása után az egyház és tulajdonképpen az egész társadalom visszatérhet a kommunista uralmat megelőző állapothoz. A kommunizmus

szétzúzta a vallás külső intézményes kereteit, szekularizációt hirdetett. Ez azonban egy új lehetőség is: az egyház arra kényszerül, hogy másként valósítsa meg magát. Az egyház újjászületése egyfajta ellenkultúra gyümölcse volt a kommunizmus végén.¹¹¹

Halik meglátásaival egyetértek, viszont fontosnak tartom megjegyezni, hogy bár nem konkretizálja országokra, csak általánosságban beszél: a szekularizációt Magyarországon nem csupán mítosznak tartom. A vallásosság aránya egyértelműen csökkenő tendenciát mutat, s az új vallási mozgalmak térnyerése egyelőre nem mutatható ki olyan szinten, ami igazolná az állítást.

1949-ig elhanyagolható azok aránya, akik egyik felekezethez sem tartoztak, s ha a katolikus hitet nézzük, úgy az arány a népességen belül még nőtt is. Az ötvenes évektől kezdve, mivel a hivatalos állami ideológiába nem fért bele, nem kérdeztek rá a vallásosságra. A rendszerváltást követő első népszámlálás után vált nyilvánvalóvá a 40 éves szocializmus eredménye: a katolikusok aránya 22,69%-al visszaesett, s 2011-re még 28,44 %-al csökkent. Ezzel párhuzamosan nőtt a nem vallásos népesség, illetve a válaszolni nem kívánók aránya.

1. táblázat - A katolikus, a református és a nem hívő népesség aránya a magyar társadalomban, %-os értékek. Forrás: KSH

	Katolikus	Református	Nem vallásos	Nem válaszol
1930	67,2	20,9	0	0
1941	68,2	20,8	0	0
1949	70,5	21,9	0,1	0
2001	54,5	15,9	14,5	10,5
2011	39	11,6	18,2	27,2

Magával a tendencia okaival nem kívánok foglalkozni, nem ez szakdolgozatom témája. Maga a jelenség azonban felvet pár kérdést. Az egyértelművé válik, hogy a két világháború közötti Magyarország korának mozgalmi kereszténysége már nincs meg. A kereszténység ma már nem tömegjelenség. A Katolikus Egyház nem követheti a korábban bevált stratégiát, teljesen más helyzetben kell helyt állnia. Ez igaz az ünnepekre is: kérdéses, hasznára válik-e a 30-as 40-es évek világára és ünnepeire való utalás külsőségeiben, például a Szent Jobb körmenet esetében. A pompa és a régi idők felelevenítése ugyanis ellenérzést válthat ki a mai kor emberében: míg korábban tiszteletet és csodálatot keltett, addig a mai újságok egy része ezt a Horthy-kor restaurációjára való törekvésként értékeli, s bizonyítékát látja az egyház ódivatúságában.

¹¹¹ Tomás Halik előadása. 1997. In: *Állam-Egyház-Kultúra. Szimposium a Pannonhalmi Főapátság fennállásának ezredik évfordulója alkalmából*. Budapest: Konrad-Adenauer Alapítvány Budapesti Képvisellete. p. 22-24.

Lehetséges, hogy az egyház a mozgalmi kereszténység elhagyásával a nem hívők számára is befogadhatóbb tartalmat tudna közvetíteni. A másik szempont viszont a hagyománytisztelet, az emlékezés arra az időkre, mikor a Katolikus Egyház nagyobb befolyással rendelkezett. Megemlítendő még az idegenforgalmi szempont is, bár egy egyházi ünnepség esetében semmiképp sem szabad ennek előtérbe kerülnie. A másik fontos kérdés az egyház és az állam viszonyára vonatkozik. Amikor az emberek 70 %-a a katolikus hitet követte, a népesség nagy hányadát reprezentálta az egyház valamilyen formában, s valamiképp természetes volt, hogy az állammal szoros kapcsolatot tart fent. Azonban a rendszerváltás utáni időkben, így napjainkban is releváns a kérdés, milyen szoros kapcsolatot ápoljon az állam az egyházzal? Egyre nő azok aránya, akik nem tartják magukat vallásosnak, s bennük ellenérzést kelthet akár az is, hogy miért része egy katolikus szentmise a hivatalos, központi ünnepségsorozatnak augusztus 20-án. Az államnak és az egyháznak is meg kell találnia azt az utat, amit a XXI. században járni tudnak, s meg kell találniuk az együttműködés olyan formáját, mely valóban alkalmas a mai kor viszonyaihoz alkalmazkodni. Különösképp igaz ez azokra az időszakokra, mikor keresztény-konzervatív kormánya van az országnak, s amit rendszeresen vádolnak azzal, hogy restaurálni kívánja a Horthy-kort. Egy neobarokk pompával megtartott körmenet, melyen számos kormányzati és állami vezető hivatali tisztségében van jelen, nem biztos, hogy ezt a célt szolgálja. Az ideológiai kötődést ellenben kiválóan reprezentálja, s így előnyére válik államnak és egyháznak egyaránt.

A társadalmi bizalom is sokat változott a rendszerváltás utáni időszakban. 1990-ben az emberek 60%-a bízott az egyházakban, ami így a legmagasabb értékkel rendelkező intézmény volt.¹¹² Közel húsz évre rá, 2009-ben már csak az emberek 45%-ának a bizalmával bírtak az egyházak, ami közepes értéknek mondható.¹¹³

5.6 Összegzés

A rendszerváltást követően az Egyház és az egyházi ünnepek újjáéledése tapasztalható. Újra megtartják a körmenetet és a szabadtéri szentmisét, újra Szent Istvánhoz kötik augusztus 20-át. A körmeneten ezrek vesznek részt, s számos politikus is jelen van az eseményen, a világi és az

¹¹² Népszabadság 1990 augusztus 17. XLIX. évfolyam 193. szám

¹¹³ Bakonyi, Eszter: To trust or not to trust? http://phd.lib.uni-corvinus.hu/619/1/Bakonyi_Eszter.pdf 148. oldal (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

egyházi jelleg szorosan összefonódott az ünnep kapcsán Megállapítható, hogy a jobboldali politikusok arányaiban többször vesznek részt az ünnepen, s általánosságban, az egyház összefonódása a jobboldali pártokkal és kormányokkal sokkal szorosabb, mint a baloldallal. A magyar politikai katolicizmus tehát egyértelműen a jobboldal felé orientálódik, a jobboldali kormányok is nagyobb nyitottsággal fordulnak az egyházak felé. Egyházi részről is található igen egyértelmű állásfoglalás. A 2006-os országgyűlési választások után Veres András segédpüspök, a püspöki kar titkára úgy nyilatkozott, hogy *„a választás végeredménye szomorúsággal tölti el, mert a kormánypártokra szavazók a keresztény és a nemzeti értékek ellen döntöttek”*. Különösen fájdalmasnak tartotta, *„hogy még magukat vallásosnak tartó emberek is szavaztak azokra a politikai erőkre, amelyek az egyház és a fent említett értékek ellenében határozzák meg a maguk identitását”*.¹¹⁴ A jobboldal hagyományosan, történelmi és ideológiai okokból is közelebb áll az egyházakhoz, mint a baloldal. A politikai teológia elfogadja a vallás és a kereszténység politikában elfoglalt helyét, de egyházi állásfoglalás pártpolitikai kérdésben meglátásom szerint sok kockázatot rejt magában. Amennyiben egy egyházi tisztviselő nyíltan baloldali kormányok ellen buzdítja híveit, nehezen várhatja el az egyház a baloldali kormányok jóindulatát.

Finanszírozás tekintetében pedig az egyház erőteljesen az államra van utalva. Ugyanakkor a bizalom az egyházakban lecsökkent, s egyre kevesebben tartják magukat hívő, vallásos embernek: a kereszténység megszűnt tömegjelenség lenni.

¹¹⁴ Wildmann, János: Magyar politikai kereszténység. In: *Egyházforum* XXII. évfolyam 2007/4. p. 8-11.

VI. Konklúzió

Augusztus 20-nak az értelmezése nem könnyű feladat. Annyi bizonyosan állítható, hogy az ünnep egyházi és nemzeti karaktere erőteljesen összefonódott. Paskai László szerint Szent István ünnepének megvan a maga vallási és nemzeti tartalma.¹¹⁵ Hogy előbb egyházi vagy nemzeti ünnep volt-e, nem egyértelmű. Ahogy már említettem, Fónagy szerint tisztán vallási ünnep volt kezdetben, Gázsó szerint nemzeti ünnep. Szentágothai János szerint augusztus 20. hosszú időn át a katolikus egyház ünnepe volt, szerinte inkább október 23-nak kéne állami ünnepnek lennie.¹¹⁶ Véleményem szerint az ünnep egyházi eredetű. Azzal egyetértek, hogy a kezdetektől van egyfajta nemzeti-állami karaktere, hisz az első nagy királyunk az ünnepelt szent, ám meglátásom szerint egészen a XVIII. századig ez csak másodlagos volt. Országos jelentőségű nappá pedig csak a XIX. század végén vált, addig csak az egyház ünnepelte, illetve Szent Istvánhoz közvetlenül köthető falvak és városok.

Dolgozatomban megpróbáltam bemutatni az egyházi ünnep és politika kapcsolatán keresztül az egyház és állam viszonyát a XX. század első évtizedeitől napjainkig. A két világháború közötti Magyarországot vizsgálva bemutattam, hogy a korszakra a mozgalmi kereszténység volt jellemző, az egyház és a politika szoros kapcsolatban volt egymással. A kommunista hatalomváltás után az egyházi ünnepeknek semmilyen kapcsolata nem volt az állami szférával: az augusztus 20-i körmenet hiánya pontosan mutatja, hogyan viszonyult az állam az egyházhoz. A rendszerváltás után az egyház sok tekintetben visszatért a két világháború közötti időszak külsőségeihez: ez azonban nem jelent restaurációs törekvést, s a tömegesség hiánya nem is teszi ezt lehetővé. A mai Szent Jobb körmenet határozottan a Horthy-kor körmeneteit veszi alapul, de a társadalmi változások következtében ez csak külsőségekben jelenik meg.

A szentmisén és körmeneten való résztvevők számából jól látszik, hogy a megszokott ezres-tízezres nagyságból 1 évben sikerült csak kitörni: 1991-ben, a pápalátogatás alkalmával vett részt 100.000 ember a szentmisén és körmeneten. Hasonló tömeg egyházi liturgián legközelebb 1996-ban, Győrben volt, a második pápalátogatás alkalmából, ekkor 150.000-en vettek részt. Jól mutatják a számok, hogy legalább egy pápalátogatás szükséges ahhoz, hogy százezres tömeg gyűljön össze. Összehasonlítva azonban az Eucharisztikus Világkongresszussal, mikor a legátusi misén félmillió ember vett részt, százezer ember nem kiemelkedő tömeg. Ez viszont kiválóan mutatja be az egyház szerepének változását, és a katolikusok csökkenő arányát: a

¹¹⁵ Magyar Nemzet 2000 augusztus 19 LXIII évfolyam 194.

¹¹⁶ Magyar Nemzet 1994. augusztus 18. LVII. évfolyam 193.

tömeges kereszténység megszűnt, mindössze különleges alkalmakkor gyűlik össze nagy létszámú hívő.

A körmeneten való részvétel gyakran politikai állásfoglalás, s így kritikus hangok is kísérik (monarchikus pompa, neobarokk restaurációs kísérlet). Meglátásom szerint igaz, hogy az egyház 1989-ben lényegében lemásolta az 1947-es és korábbi körmenetek külsőségeit, ezt viszont nem látom a Horthy-kor restaurációs kísérletének. Problémát ott látok, hogy '47-óta változott a helyzet, a II. Vatikáni Zsinat is kimondja: „*a szertartások nemesen egyszerűek, áttekinthetően rövidek legyenek*”¹¹⁷. A zsinat közelebb kívánja hozni az egyházat az emberekhez, a személyesség légkörét kialakítani, ám a Magyar Katolikus Egyház ezt nem veszi figyelembe, mivel a Szent Jobb körmenet olyan képet sugall, mint ami a Világkongresszusé volt. Ebből a szemszögből nézve, különösképpen mióta a körmenet az állami ünneppsorozat része, a menet közelebb van a politikai szférához, mint a vallásihoz. Így pedig az látható, hogy a politika rátelepszik augusztus 20-ra, s az egyházi liturgia az állami reprezentáció eszközévé válik, akárcsak ahogy ez az Eucharisztikus Világkongresszussal is történt.

Ahogy dolgozatom elméleti bevezetőjénél említettem, az egyházi ünnepeknek kiemelt jelentősége volt a parasztság körében a XX. század közepéig, a paraszti társadalomban kiemelt szerepet foglalt el a vallásosság. Az Eucharisztikus Világkongresszus is erősen használja a népi-nemzeti motívumrendszert, s ugyanez a rendszerváltás utáni körmenetekben is fellelhető. Ami azonban szembetűnő, az a paraszti társadalom arányainak csökkenése. Míg a XX. század első évtizedeiben arányuk a népesség kb. 60%-át jelentette¹¹⁸, addig a kommunista hatalomátvétel után számuk folyamatosan csökkent, s a rendszerváltáskor már mindössze kb. 10%-ot jelentett.¹¹⁹ Kijelenthetjük, hogy a rendszerváltásra Magyarországon eltűnt az a fajta tradicionális, vallásos parasztság, mely fontos bázisát adta a Katolikus Egyháznak, s mely a Világkongresszuson és a körmenetekben is aktívan részt vett. A mozgalmi kereszténység és a katolikus hit, mint tömegjelenség eltűnéséhez nagy valószínűség szerint hozzájárult ez a fajta társadalmi változás is.

Összefoglalva tehát megállapítható: a rendszerváltás után az egyházi ünnep és a politika kapcsolata Szent István napjának példáját nézve a két világháború közötti időszakhoz hasonlítható. Az államszocializmus időszakában nem volt sem körmenet, sem világi jelenléte

¹¹⁷ A II. Vatikáni Zsinat SACROSANCTUM CONCILIUM kezdetű konstitúciója a szent liturgiáról. III/A, 34. http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_01.html (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

¹¹⁸ http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_foldkerdes/ (Utolsó megtekintés: 2014. május 3.)

¹¹⁹ Magyarország a XX. században. II. kötet <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/212.html> (Utolsó megtekintés: 2014. május 3.)

az egyháznak, s a kommunista korszak végeztével vissza kívántak térni az azt megelőző időszakhoz. A társadalomban bekövetkező változások, a mozgalmi kereszténység eltűnése, a szekularizáció erősödése viszont ezt nem teszi lehetővé: habár ma is szoros a kapcsolat egyház és állam között, ám nem olyan mértékben, mint a XX. század elején. A körmenet pedig csak külsőségeiben idézi azt a kort, mikor a lakosság több, mint 2/3-a katolikus volt, s államnak és egyháznak közös céljai voltak.

Bibliográfia

Levéltári források

Pannonhalmi Főapátság Levéltára (Főapáti Hivatal Iktatott Iratai):

230/1937
961/1937
1206/1937
1038/1937
2463/1937

102/1938
197/1938
247/1938

Folyóiratok

Népszabadság 1989. augusztus 19.
XLVII. évfolyam 190.

Népszabadság 1990 augusztus 17.
XLIX. évfolyam 193.

Népszabadság 1990. augusztus 18.
XLVIII. évfolyam 194.

Népszabadság 1990. augusztus 21.
XLVIII. évfolyam 195.

Népszabadság 1991. augusztus 16.
XLIX. évfolyam 192.

Népszabadság 1991. augusztus 21.
XLIX. évfolyam 196.

Népszabadság 1994. augusztus 21.
52. évfolyam 195.

Népszabadság 1995. augusztus 21.
53. évfolyam 195.

Népszabadság 2002. augusztus 19.
LX. évfolyam 193.

Népszabadság 2006. augusztus 21.
LXIV. évfolyam 195/2.

Népszabadság 2007 augusztus 18.
LXV. évfolyam 194/2.

Népszabadság 2008 augusztus 21.
LXVI. évfolyam 195/2.

Népszabadság 2010. augusztus 21-22.
LXVIII. évfolyam 194/2.

Népszabadság 2013 augusztus 21.
LXXI. évfolyam 195/2.

Magyar Nemzet 1990. augusztus 21.
LIII. évfolyam 194.

Magyar Nemzet 1994. augusztus 18.
LVII. évfolyam 193.

Magyar Nemzet 1995. augusztus 19.
LVIII. évfolyam 194.

Magyar Nemzet 1996 augusztus 17.
LIX. évfolyam 193.

Magyar Nemzet 1998. augusztus 21.
LXI. évfolyam 195.

Magyar Nemzet 2000. augusztus 19.
LXIII. évfolyam 194.

Magyar Nemzet 2000. augusztus 21.
LXIII. évfolyam 195.

Magyar Nemzet 2001. augusztus 10.
LXIV. évfolyam 187.

Magyar Nemzet 2001. augusztus 16.
LXIV. évfolyam 191.

Magyar Nemzet 2001. augusztus 21.
LXIV. évfolyam 194.

Magyar Nemzet 2002. augusztus 19.
LXV. évfolyam 193.

Magyar Nemzet 2003. augusztus 19.
LXVI. évfolyam 193.

Magyar Nemzet 2003. augusztus 21.
LXVI. évfolyam 194.

Magyar Nemzet 2005. augusztus 19.
LXVIII. évfolyam 226.

Magyar Nemzet 2008 augusztus 21.
LXXI. évfolyam 228.

Magyar Nemzet 2011. augusztus 22.
LXXIV. évfolyam 229.

Magyar Nemzet 2013 augusztus 21.
LXXVI. évfolyam 227.

Népszava 1989. augusztus 18.
117. évfolyam 194.

Népszava 1989. augusztus 19.
117. évfolyam 195.

Népszava 1989. augusztus 21.
117. évfolyam 196.

Népszava 1990. augusztus 21.
118. évfolyam 195.

Népszava 1999. augusztus 19.
127. évfolyam 193.

Népszava 2000. augusztus 18.
128. évfolyam 193.

Népszava 2001. augusztus 17.
129. évfolyam 192.

Népszava 2006. augusztus 21.
195.

Népszava 2010. augusztus 21.
137. évfolyam 194

Cikkek, tanulmányok

Bánkuti, Gábor. A szerzetesrendek feloszlatása Magyarországon 1950-ben.
Rubicon. 2006. 4. szám. 50.

Bíró, Bertalan dr. 1938. Az eucharisztikus világkongresszusok története In: *Az Eucharisztia*. Bangha Béla S. J. (szerk.). Budapest: Korda R.T.

Bóta, Gábor 1989: A Szent Jobb és az őre. Interjú Szabó Géza kanonokkal.
Népszabadság XLVII. évfolyam 190. szám

Brandt, Juliane. 2002. A történelmi emlékezet konstrukciója felekezeti perspektívában. In: *Ünnep-Hétköznapi-Emlékezet*, szerk. Pásztor Cecília. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár

Csordás, Gábor (össz.) 2014. 2011. évi népszámlálás 10. Vallás, felekezet.
Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

Dankó, László, 1991. A Magyar Katolikus Egyház 1945-től napjainkig In: Somorjai, Ádám és Zombori, István (szerk.) *A Katolikus Egyház története Magyarországon*. Budapest: a Magyar Katolikus Püspöki Kar Egyháztörténeti Bizottsága.

Engel, Pál 1989: A szent jobb In: *Magyar Nemzet*, LII. évfolyam 194.

Dr. Ferdinand Seibt előadása. 1997. In: *Állam-Egyház-Kultúra. Szimposium a Pannonhalmi Főapátság fennállásának ezredik évfordulója alkalmából*. Budapest: Konrad-Adenauer Alapítvány Budapesti Képviselője

Kovács, Lajos 1990: A szent jobb története. *Népszabadság*, XLVIII. évfolyam 194.

Róbert, Péter. 1994. Politika és vallás a közvélemény tükrében. *Politikatudományi Szemle* III/1

Sári, Zsolt. 2002. Az úrnap: katolikus ünnep és társadalmi esemény. Az ünnep társadalmi jelentősége és változásai a 20. században. In: *Ünnep-Hétköznapi-Emlékezet*, szerk. Pásztor Cecília. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár

Tomás Halik előadása. 1997. In: *Állam-Egyház-Kultúra. Szimposium a Pannonhalmi Főapátság fennállásának ezredik évfordulója alkalmából*. Budapest: Konrad-Adenauer Alapítvány Budapesti Képviselője

Verebélyi, Kincső. 2004. Ünnep. In: *Rítus és ünnep az ezredfordulón*, szerk. Pócs Éva. Budapest: L'Harmattan Kiadó – Marcali Város Helytörténeti Múzeum

Wildmann, János: Magyar politikai kereszténység. *Egyházforum* XXII. évfolyam 2007/4

Könyvek

A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma. 2013. Budapest: Szent István Társulat

A kongresszus Előkészítő Bizottsága. 1938. *A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus Emlékkönyve*. Budapest: Szent István Társulat.

Armin, Adam. 2008. *Egyház és állam*. Budapest: Kálvin Kiadó

Beran, Ferenc és Lenhardt, Vilmos. 2003. *Az Egyház társadalmi tanítása*. Budapest: Szent István Társulat

Biblia. 2008. Budapest: Szent István Társulat

Dr. Birkás Antal. 2013. Állam és egyház kapcsolata: modellek, alternatívák. In: *Időn és tereken át*, szerk. Mgr. Lévai Attila PhD. Szentendre: Tillinger Péter Műhelye

Gergely, Jenő. 1988. *Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten/1938.*
Budapest: Kossuth Könyvkiadó.

Gergely, Jenő. 1997. *A Katolikus Egyház története Magyarországon 1919-1945.*
Budapest: ELTE - Újkori Történelem Tanszék.

Mészáros, István, 1994. *Kimaradt tananyag. A diktatúra és az egyház 1957-1975*
II. Budapest: Márton Áron Kiadó

Mészáros, István, 1995. *Kimaradt tananyag. A diktatúra és az egyház 1957-1975*
III. B. Budapest: Márton Áron Kiadó

Robert, A. Graham. 1959. *Vatican diplomacy.* New Jersey: Princeton University Press

Tomka, Ferenc, 2005. *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945-90 és az ügynökkérdés.* Budapest: Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.

Walter E., Pilgrim. 2006. *Kényelmetlen szomszédok?* Budapest: Ökumenikus Tanulmányi Központ

Zelnik, József. 1989. *Az ünnep megszállása.* Budapest: Magvető Kiadó

Internetes források

http://www.bedoe.de/politika/nemetmagyar/konrad_karolydij.htm (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

<http://www.e-nyelv.hu/2012-11-06/unnep-etimologiaja/> (Utolsó megtekintés: 2014. március 29.)

<http://www.feiertage-oesterreich.at/2014/> (Utolsó megtekintés: 2014. április 22.)

<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2813> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2809> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

<http://www.halas.net/component/content/article/4730> (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

http://index.hu/belfold/2013/11/08/nyilvanos_a_vatikani_szerzodes_modositasa/
(Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

A II. Vatikáni Zsinat SACROSANCTUM CONCILIUM kezdetű konstitúciója a szent liturgiáról. III/A, 34. http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_01.html (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

A II. Vatikáni Zsinat GAUDIUM ET SPES kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyházzal a mai világban. 75. pont. http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_16.html (Utolsó megtekintés: 2014. március 29.)

<http://konzuliszolgalat.kormany.hu/europa-utazasi-tanacsok?ausztia> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

<http://lexikon.katolikus.hu/S/Szent%20Imre-év.html> Utolsó megtekintés: 2014. április 15.

<http://www.magyarKurir.hu/hirek/vatikani-szerzodest-ratifikalo-1999-evi-lxx-toerverny-szoevege> (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

Magyarország a XX. században. IV. kötet.
<http://mek.niif.hu/02100/02185/html/248.html> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

Hoppál, Mihály (szerk.) *Magyar Néprajz VIII. Folklór 3.*
<http://mek.oszk.hu/02100/02152/html/07/238.html#270> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

Magyarország a XX. században. II. kötet
<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/212.html> (Utolsó megtekintés: 2014. május 3.)

<http://www.miramare.hu/index.php?page=block/show&path=Pages/Other/Holidays> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

http://mult-kor.hu/20130820_augusztus_20_az_unnep_tortenete (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

<http://www.nemzetijelkepek.hu/unnepek.shtml> (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)

<http://www.neplap.net/node/196> (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

http://www.nyugat.hu/tartalom/cikk/szombathelyre_2016_ban_jon_ferenc_papa_szent_marton&newsletter_id=345 (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20100418-alacsonyan-repult-a-lengyel-elno-koporsojat-szallito-gep.html> (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

<http://www.origo.hu/itthon/20131201-gyurcsany-felmondana-a-vatikani-szerzodest.html> Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

Bakonyi, Eszter: To trust or not to trust? http://phd.lib.uni-corvinus.hu/619/1/Bakonyi_Eszter.pdf (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_foldkerdes/ (Utolsó megtekintés: 2014. május 3.)

<http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16519&articleID=32072&ctag=articlelist&iid=1> (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

Gergely, Jenő. 1997. *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*. Budapest: Pannonica Kiadó. p. 79.

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/katolikus-egyhaz-1/index.html> (Utolsó megtekintés: 2014. május 2.)

<http://uj szo.com/online/kulfold/2010/08/20/augusztus-20-erdo-peter-torekedni-kell-a-tarsadalmi-igazsagossagra> (Utolsó megtekintés: 2014. április 29.)

Miklós, Péter. 2007. Konfliktus és szolidaritás. Szempontok Horthy Miklós és a katolikus egyház kapcsolatának értelmezéséhez. In: *Egyháztörténeti Szemle*. 8. évfolyam 2. szám. http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/konfliktus.htm#_ftn12 (Utolsó megtekintés: 2014. április 21.)